№ 101 ՇԱԲԱԹ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 31 1896 ՇԱԲԱԹ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 31 № 101

ՔՍԱՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 7 կոպէկ. Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ. Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ». Համ Tiflis. Rédaction «Mschak». Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից). Յայտարարութիւնները ընդունվում է ամէն լեզուով. Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ. Տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Երկուշաբթի, սեպտեմբերի 2-ին,

ՏԻԿԻՆ ԿԱՏԱՐԻՆԷ ԵՍԱՆԳՈՒԼԵԱՆՑԻ

մահվան տարեդարձին, Հաւլաբարի խօջիվանքի գերեզմանատան եկեղեցում ս. պատարագից յետոյ կը կատարվի հոգեհանգիստ հանգուցեալի գերեզմանի վրա: Պատարագը կը սկսվի առաւօտեան ժամը 10-ին: 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպված անձնաւորութիւններ. Հեռագիրներ. Պատրիարք Իզմիրլեան.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլի կոչումը. Մասնագրութիւն. Նամակ Սուրամից. Նամակ Գանձակի գաւառից. Նամակ Ալէքսանդրօպօլից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Ռուսաց գործակալութեան հեռագիրներ. Մի նոր երեքպետեան դաշնակցութիւն. Նամակ Բուլղարիայից. Նամակ Աւստրիայից.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՕՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Համառուսական ցուցահանդէսից.

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՎԱԾ ԱՆՁՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Անկասկած, մեր հասարակական գործողների թիւը տարուց տարի աւելանում է և մեր բարոյական շահերի ու մտաւոր գործունէութեան ծաւալը լայնանում է: Սակայն մեր կրթված դասի շրջանում, որը կոչված է ղեկավար հանդիսանալու հասարակական կեանքի զարգացման գործում, մի աչքի ընկնող պակասութիւն է նկատվում, որի վրա կարևոր ենք համարում դարձնել առանձին ուշադրութիւն: Այդ պակասութիւնը՝ կազմակերպված համոզմունքի, հաստատուն դաւանանքի, մշակված և ամբողջացրած աշխարհայեացքի բացակայութիւնն է մեր երիտասարդների շրջանում:

Եթէ նայենք մեր ուսանող երիտասարդութեան, որից հասարակութիւնը սպասում է ապագայ գործողներ, կը նկատենք, որ արդարև շատ անձինք կան, որոնք բացի իրանց անմիջական առարկաներից՝ հետաքրքրվում են զանազան խնդիրներով և ծանօթանում են եւրոպական կեանքի մտաւոր արդիւնքների հետ. սակայն համեմատաբար սակաւ կը գտնէք այնպիսի անձնաւորութիւններ, որոնք լուրջ կերպով զբաղված լինեն իրանց աշխարհայեացքը մշակելով և գիտնական հիմունքների վրա նրան կազմակերպելով: Մենք յաճախ տեսնում ենք բազմաթիւ երիտասարդներ, որոնք, ճշմարիտ է, աւարտել են իրանց ուսման ընթացքը, սակայն չեն կազմակերպվել իբրև կատարելապէս զարգացած և կրթված քաղաքացիներ, չեն ամբողջացրել իրանց աշխարհայեացքը իրերի և երևոյթների վրա: Նրանք չեն սովորել հասկանալ հասարակական խնդիրները յայտնի համակարգութեան և սիստեմի մէջ և այդ պատճառով անկարող են հասարակական երևոյթները ուղիղ գնահատել և յարաբերութիւններ սահմանել դէպի մի շարք հասարակական գործեր:

Մենք չենք կարող, ի հարկէ, պահանջել որ ուսանողը, օրինակ, շատ գիտութիւններ սովորի կատարեալ և բազմակողմանի զարգացում ստանալու համար. ոչ, այդ անկարելի է. բայց մենք իրաւունք ունենք պահանջելու, որ նա մշտապէս իր աչքի առաջ ունենայ ապագայ քաղաքացի լինելու գաղափարը և ամենալուրջ կերպով պատրաստվի կեանքի երևոյթների և արտայայտութիւնների վերաբերմամբ որոշ դիրք բռնելու համար: Ինչ մասնագիտութեան և արհեստի էլ ծառայում լինի կրթված երիտասարդը, նա չը պէտք է մոռանայ, որ իբրև հասարակութեան անդամ, իբրև համայնքի մի անհատ նա ունի որոշ դեր կատարելու, որից չը պէտք է խորշել և որի համար պէտք է լուրջ կերպով պատրաստվել: Նա չը պէտք է մոռանայ, որ հասարակութիւնը ունի իդէալներ, գաղափարական նպատակներ, որոնց հասնելու համար պէտք է անխոնջ աշխատեն նրա անդամները:

Հասարակական իդէալների մշակումը և ամբողջացումը, հասարակական դաւանանքի կազմակերպութիւնը պէտք է ուսանող երիտասարդութեան լուրջ հոգսերից մէկը դառնայ: Անկապ, պատահական, կցկտուր, խառնիխուռն տպաւորութիւնները և տեղեկութիւնները պէտք է ենթարկվեն մշակութեան և որոշ գաղափարական շինուածքի ծառայեն: Այդ կարևոր նախապատրաստական աշխատանքի բացակայութիւնն է գլխաւոր պատճառը այն երերուն, տատանվող, յաճախ ողորմելի դրութեան, որի մէջ ընկնում է մեր երիտասարդութեան մի մասը, երբ կեանքի երևոյթները և հանգամանքները ստիպում են որ և է դիրք ընդունել իրականութեան մէջ, որ և է կերպով արտայայտել իր ներգործական վերաբերմունքը դէպի հասարակական գործերը:

Դարձնում ենք մեր երիտասարդութեան ուշադրութիւնը այս լուրջ հանգամանքի վրա: Թող նա զբաղվի այս խնդրով, և այն ժամանակ նա միջոցներ կը գտնի մաքառելու այդ պակասութեան դէմ:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Ռուսաց գործակալութեան)

—

Կ. Պօլիս, 29 օգոստոսի: Հայերը դեռ ևս երկիւղալի տրամադրութեան մէջ են, որովհետև բազմաթիւ ձերբակալութիւններ մահմեդականների կողմից, չեն դադարում: Շատ հայեր թաքնված են, այդ հանգամանքը պատճառ է դառնում նոր կալանաւորութիւնների:

Կ. Պօլիս, 29 օգոստոսի: Արտակարգ դատարանի գործունէութիւնը չէ գոհացնում անկողմնապահ անձանց: Մի քիւրդ, չը նայելով նրա կատարած սպանութիւնների բազմաթիւ ապացոյցներին, արդարացրված է. իսկ հայերը դատապարտվում են հասարակ կասկածների հիման վրա:

ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

—

Թիւրքահայերի նախկին պատրիարքը, որ իր պաշտօնավարութեան կարճ միջոցում ստացաւ «երկաթէ պատրիարք» անունը, ինչպէս յայտնի է, տեղի տուեց «Մէջլիսը Մութէբէրան» անունով մի խմբակին, որի անդամներից շատերը անցեալներում զարդարեցին իրանց կրծքերը թիւրքական նշաններով: Անկասկած, հետաքրքիր է իմանալ թէ ինչպէս է այժմ օր անցկացնում Մատթէոս պատրիարքը: Ուստի հարկաւոր ենք համարում բերել այստեղ մի քանի կտոր «Биржевыя Вѣдомости» լրագրի Կ. Պօլսի թղթակից Ա. Օսիպովի մի վերին աստիճանի հետաքրքրական և գեղեցիկ նամակից, որ նկարագրում է թղթակցի կատարած այցելութիւնները և լսած խօսքերը:

«Տաք կէսօր էր, ասում է պ. Օսիպով:—Փողոցներում միմիայն բնած շներն էին երևում և մէկ էլ տուրիստներ, իսկ ես իմ ուղեկից կազի-բէկի հետ մօտենում էի կամուրջին՝ Սկիւտար անցնելու համար, ուր ապրում է մի քանի օր առաջ հրաժարեցրած պատրիարք Մատթէոս Իզմիրլեան: Կամուրջի մօտ, որ կրում է Քեփիրի անունը, մենք նստեցինք մի փոքրիկ շոգենաւակ և շուտով հասանք Սկիւտար ու սկսեցինք որոնել պատրիարքին:

—«Դուք իսկոյն կը տեսնէք այդ նշանաւոր ծերունուն, որի արտաքինը խօսում է բնաւորութեան մասին,—ասաց ինձ կազի-բէկ: Միջին հասակի, նիհար մի մարդ, նա ամբողջովին մի հրային եռանդի մարմնացումն է: Նրա խոշոր սև աչքերը կրակի պէս այրվում են, իսկ շարժողութիւնները լի են մի տեսակ ոգևորութեան վեհութեամբ:

Պատրիարքի բնակարանը մենք շուտ չը գտանք. և երբ մեզ ցոյց տուին մի փոքրիկ տընակ, փակված փեղկերով, կարծես կոյր աչքերով, դժուար էր հաւատալ թէ նրա մէջ այժմ ապրում է, համարեա իբրև գերի, այն մարդը, որ այնպէս պաշտպանում էր հայերին: Դուռը փակված էր, և մենք, հետևելով հին սովորութեան, բաղխեցինք օղակով: Դուռը շուտ չը բացվեց: Բայց բացելուց յետոյ էլ սպասաւորը զուցէ և ներս չը թողնէր մեզ, եթէ չը ճանաչէր իմ ուղեկցին: Նրա դէմքի վրա ժպիտ երևաց, նա ներս տարաւ մեզ, և մենք մտանք նախասենեակը, ուր զովութիւն էր տիրում: Անցաւ մի քանի րոպէ, դուռը բացվեց, և մենք ներս գնացինք: Սենեակները կահաւորված են հասարակ կերպով, նոյն իսկ ասկետական կերպարանք ունեն: Պատերի տակ բազմոցներ, մի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՌՈՒՍԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՑ

III

Նիժնի-Նօվգորօդ, օգոստոսի 2-ին

—

Անցնենք այժմ ցուցահանդէսի աչքի ընկնող բաժինների համառօտ նկարագրութեանը: Սկսենք գիւղատնտեսական բաժնից: Այդ բաժնին նուիրված են 5—6 ստորաբաժիններ, այն է՝ 1) Գիւղատնտեսութիւն, 2) Ձիաբանութիւն, 3) Ընտանի կենդանիներ, 4) Այգեպանութիւն, պտղագիտութիւն և բանջարանոց, 5) Անտառային անտեսութիւն և, եթէ կամենում էք, 7) Գործուածքներ թելանման նիւթերից:

Գիւղական անտեսութիւնը, նեղ մտքով վերցրած, այսինքն դաշտագիտութիւնը իր բոլոր ճիւղերով—հացահատիկների տեսակները և գիւղատնտեսական արդիւնագործութեան միւս բոլոր արտադրութիւնները դասաւորված են երկու պաւիլիօններում: Առաջինը, որ մօտ է կենտրոնական շինութեան, ամենամեծն է այդ պաւիլիօններից, և բռնում է 500 քառակուսի սաժէն տեղ: Գործարանական կամ մանուֆակտուրական բաժնի բազմաթիւ փայլուն և գեղեցիկ վիտրինաներից յետոյ, գիւղատնտեսական այդ բաժինը շատ համեստ տպաւորութիւն է թողնում մարդու վրա: Հասկանալի է: Արդիւնագործութիւնը մինչև այժմ մեզ մօտ երես առած կամ սիրելի աղջկայ դեր է խաղացել, իսկ գիւղական անտեսութիւնը, թէև նրանով ապրում է ազգաբնակութեան 3/4 մասը, խորթ կամ առելի աղջկայ դեր:—Պաւիլիօնի ուղիղ մէջտեղ՝ իր վրա ուշադրութիւն է դարձնում մի քառակուսի ահագին սիւն, որի ծայրը—գագաթը հասնում է շինութեան ծածկոցին: Այդ սիւնը մի կենդանի պատկեր է մէկ միլիօն անգամ փոքրացրած մի մեծ շտեմարանի (հիմքը 12 դեսեատին, բարձրութիւնը—մէկ վերստ), որը կը պահանջէր նրա մէջ տեղաւորելու համար Ռուսաստանի անցեալ 1895 թ. ցանքսի չորս տեսակ հացահատիկները, այսինքն ցորենը, հաճարը, վարսակը և գարին, քանակութեամբ աւելի քան $2^1/_2$ միլիարդ պուդ: Այդ վիթխարի սիւնի չորս երեսների վրա կան վերին աստիճանի հետաքրքիր կարտոգրամմաներ: Մէկ երեսի վրա գծերով ցոյց է տուած ցորենի և միւս երեք հացահատիկների արտահանութիւնը՝ վերջին 10 տարվայ ընթացքում: Ցորենի արտահանութիւնը ոչ մի տարի այնքան մեծ չէ եղել, ինչպէս 1895 թւին. նա հասել է 253 միլիօն պուդի, մինչդեռ նախընթաց տարիներում հազիւ թէ հասել է 200 միլիօնի: Այդ հանգամանքը, ի հարկէ, պէտք է որ ամենքին ուրախացնէր. բայց իսկապէս ինչ ենք տեսնում: Սրան կից կայ մի ուրիշ գիծ, որը ցոյց է տալի, թէ որքան գումար է ստացվել արտահանած ցորենից. 1895 թւին ստացվել է 163 միլիօն րուբլի, մինչդեռ 1888—1889 թ. արտահանած 176 միլիօն պուդ ցորենի համար ստացվել է 175,5 միլիօն րուբլի: Զանազանութիւնը, ինչպէս տեսնում էք, ահագին է: 1894—1895 թ. արտահանած 102 միլիօն պուդ հաճարի համար ստացվել է 54,4 միլիօն րուբլի, մինչդեռ 1887—1889 թ. գրեթէ մի և նոյն քանակութեան համար ստացվել է 67,6 միլիօն րուբլի: 1893—1894 թ. արտահանված է 115 միլիօն պուդ վարսակ, 1894—1895 թ.—73 միլիօն. ընդամենը այդ վերջին տարում ստացվել է վարսակի համար 42,2 միլիօն րուբլի: 1888—1889 թ., որ վերցնում ենք համեմատութեան համար, արտահանած է $73^1/_2$ միլիօն պուդ և ստացվել է 46,5 միլիօն րուբլի:—Միւս երեսին ցոյց է տուած վերջին 10 տարվայ շըրջանում հացահատիկների գների բարձրանալը և իջնելը Լօնդօնում, Օդէսայում, Պետերբուրգում և Րիգայում: Չորրորդ երեսին գծերով ցոյց է տուած անցեալ 1895 թւին ցորենի համաշխարհային արտադրութիւնը: Ուշադրութեամբ քննելով այդ գրուածքները սիւների վրա, կարելի է պարզ գաղափար կազմել գիւղատնտեսական դրութեան մասին:

Երկրորդ պաւիլիօնի կենտրոնում դուք կը տեսնէք այնպիսի գիտնական և ուսումնարանական էկսպօնատներ, որոնք ծանօթացնում են ձեզ գիւղատնտեսական զարգացման հանգամանքների հետ, այլ և գիտնական ժողովածուներ և գիւղատնտեսութեան զանազան ճիւղերին վերաբերեալ գրականական աշխատութիւններ. զանազան աղիւսակներ, մօդելներ և ժողովածուներ, որոնք կենդանի կերպով ծանօթացնում են ձեզ Ռուսաստանի ճահճոտ տեղերը ցամաքացնելու, կամ ոռոգման գործին վերաբերեալ բոլոր աշխատանքի հետ: Ոչ պակաս հետաքրքրութիւն են պատճառում այցելուին նաև Ռուսաստանի հողերի տեսակների ժողովածուն, քարտէզներ, հողերի չերտերի կտրուածքները, հողերի ուսումնասիրութեան եղանակները այլ և այլ գործնական նպատակների համար և այլն: Գիւղատնտեսական պաւիլիօնից դէպի աջ գտնվում են երկու հատ պաւիլիօն ևս, ուր դարսած են զանազան մօդելներ և ժողովածուներ գիւղատնտեսական մեքենաների, սայլերի և գիւղատնտեսական շինութիւնների. կան նա ևս երկրագործական այլ և այլ կարգի և մեծութեան գործիքներ և մեքենաներ թէ Ռուսաստանի այլ և այլ տեղերից բերել տուած և թէ Ֆինլեանդիայի և Լեհաստանի գործարաններից: Այդ բաժնի գըլխաւոր շինութեան մօտ, հրապարակի վրա, երկրագործութեան մինիստրութիւնը՝ պրօֆէսոր

անկիւնում մեծ խաչելութիւնը։ Հարևան սենեակից ներս եկաւ պատրիարքը։ Ես նրան չը ճանաչեցի, յիշելով այն նկարագրութիւնը, որ արել էր իմ ուղեկիցը։ Իմ առաջ կանգնած էր մի զառամեալ ծերունի, որի գլուխը անդադար երերվում էր և որը նիհար մատներով շարժում էր տէրողորմեայի հատիկները։ Նրա աչքերը աղօտ էին և յոգնած։ Ակներև է որ դժբախտութեան ոյժը կոտրել է այդ մարդու պողվատէ բնութիւնը։ Ծերունին մեզ հրաւիրեց նստել։ Տխրութիւնը, որ ընկած էր նրա դէմքի վրա, այնքան անկեղծ էր, այնքան խոր, որ ես կատարելապէս չէի գտնում համարձակութիւն խօսել նրա հետ ինձ հետաքրքրող հարցի մասին։ Այստեղ խօսակիցը չէ կարող թագնվել հանաքի տակ, մի կերպ օձիք ազատել մատնացոյց անելով ճակատագրի վրա։ Տէրողորմեան իր մատների մէջ չրխկացնելով, պատրիարքը ինքը սկսեց զրոյցը և որքան շատ էր նա խօսում, այնքան աւելի բորբոքվում էր կրակը նրա աչքերում, և զարթնում էր վաղեմի ոյժը»։

—«Ակներև է, ասաց Իզմիրլեան, որ աշխարհը դեռ շատ պիտի ապրի, մինչև որ մի կը լինի հօտը և մի—հովիւը։ Մենք քսաներորդ դարի չէմքումն ենք, գիտութիւնը առաջանում է հսկայական քայլերով, գիտերը յաջորդում են միմեանց, բայց, կատարելագործելով իրանց խելքը, մարդիկ չորացնում են իրանց սիրտը, կարծրանալով եսամոլութեան մէջ։

«Պատրիարքը կանգնեց։ Նրա աչքերը միանգամից կրակ կտրեցին և նա արտասանեց.—«Մենք, այնու ամենայնիւ, մենակ չենք, մենք միշտ յիշում ենք, որ աներևոյթաբար մեզ հետ է Նա, Որ արտասանել է մեծ և յաւիտենական խօսքերը. «Եկէք ինձ մօտ բոլոր վաստակածներ և բեռնաւորվածներ...»

«Եւ պատրիարքը լայն տարածելով իր թևը, ցոյց տուեց խաչելութիւնը սենեակի անկիւնում...

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼԻ ԿՈՉՈՒՄԸ

Մամուլի ներկայացուցիչները միջազգային ժողովներ են կազմում գրական խնդիրների մասին խորհրդակցելու և պայմանաւորվելու։ Այդ խնդիրների մէջ գլխաւոր տեղն են բռնում, սակայն, գրական սեփականութեան և գրագէտների դասակարգային խնդիրները։ Իսկ ինքը, ամբողջ մամուլը և գրականութիւնը, ըստ մեծի մասին առարկայ չեն դառնում խօսակցութեան։

Եւ այդ շատ ցաւալի է, որովհետև մամուլը, որ կոչված է մեծ հասարակական դեր կատարել ժողովուրդների զարգացման ասպարէզում, յաճախ մոռանում է իր բարձր կոչումը և միայն ստրկական ու կրաւորական դեր է կատարում, իսկ երբեմն նոյն իսկ ծառայում է հակահասարակական նպատակների։

Երբ մամուլը վայր է դցում գաղափարներին ծառայելու դրօշակը, երբ նա մաքուր և ազնուագոյն շահեր պաշտպանելը փոխում է մանաւոր հաշիւների և կողմնակի դիտումների, այն ժամանակ նա այլ ևս չէ ծառայում իր կոչման, նա դառնում է խաբեբայութեան և սրիկայութեան մի ասպարէզ։ Մամուլը մարտնչող մի ոյժ է, որ տոկունութեամբ և յամառութեամբ առաջ է տանում գաղափարներ տարածելու և հաստատելու գործը։ Նա չէ կարող դադար առնել իր այդ գործունէութեան մէջ, որովհետև կեանքը առաջադիմում է և կեանքի առաջադիմութեան պայմանները օրստօրէ լայնանում են։

Մամուլը, իր կոչումը կատարելու համար, ինքը ներկայանում է իբրև մի մեծ ներգործական ոյժ և կատարում է մարտնչողի դեր։ Մամուլը, լինելով մի կողմից հասարակական զինուորների գործունէութեան արտայայտութիւն, ինքն էլ կատարում է զինուորներից մէկի դերը, իր վերաբերմունքով դէպի իրերը և անձնաւորութիւնները։ Եւ այդպէս նա ծառայում իր կոչման, և հասարակական խղճի այդ ձայնը և արտայայտութիւնը առաջ է տանում հասարակական զարգացման գործը։

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

I

«Հայ-վենետ» կամ յարընչութիւնք հայոց և վենետայ ի 13—14 և ի 15—16 դարս, Հ. Ղ. Մ. Ա. վենետիկ, 1896.

Այս օրերս վենետիկի Մխիթարեան վանքում հրատարակվեց հայր Ղևոնդ Ալիշանի մի նոր նշանաւոր աշխատութիւնը, որ նոյնպէս արդիւնք է երկար տարիների լուրջ ուսումնասիրութեան, ինչպէս և նրա նախկին երկասիրութիւնները—Շիրակ, Սիսուան, Այրարատ, Սիւնիք և այլն։

Ալիշանի նորագոյն աշխատութիւնը մի ժողովածու է բազմաթիւ պաշտօնական և կարևոր դօկումէնտների, որ հետաղօտել և գտել է հեղինակը վենետիկի նախկին փառաւոր հանրապետութեան արխիւներում և որոնք, դասաւորված լինելով հմտութեամբ, սիստէմատիկաբար և լուսաբանված կարևոր դիտողութիւններով, մի ամփոփ և ճշգրիտ գաղափար են տալիս ընթերցողին այն յարաբերութիւնների, կամ ինչպէս ասում է Ալիշան «յարընչութիւնների» մասին, որ հայ ազգը ունեցել է վենետիկի հանրապետութեան հետ 7—800 տարիների անընդհատ տևողութեամբ և գլխաւորապէս 13, 14, 15 և 16 դարերի ընթացքում։ Տարակոյս չը կայ, որ այդպիսի մի աշխատութիւն, հայթայթելով մինչև այժմ անյայտ, նոր և թանգագին նիւթեր, մեծ լոյս կարող է սփռել այդ դարերի հայ պատմութեան վրա և փարատել մինչև այժմ մութ մնացած շատ կէտեր։

Տպագրութիւնը կատարված է խնամքով, մաքուր և գեղեցիկ, իսկ գինը 3 ֆրանկ—բաւական էժան է, եթէ ի նկատի ունենանք, որ գիրքը բաղկացած է 556 էջերից և պատկերազարդ է։ Ուշադրութեան արժանի են մանաւանդ Հեթում Բ. հայոց թագաւորի, և իր գեղեցկութեամբ ու արվեստով հռչակված Կատարինէ Գոռնար կոչված թագուհու պատկերները. այդ թագուհին յայտնի է «Կիպրոսի, Երուսաղէմի և Հայաստանի վերջին Դշխոյ անունով, որի մահից յետոյ վենետիկի հանրապետութիւնը ժառանգեց Կիպրոս կղզին, 1489 թւին։ Այդ թագուհու գերեզմանը գտնվում է այժմ էլ վենետիկում։

II

«Кавказская Жизнь». Художественно-литературный сборникъ. книжка I, Тифлисъ, 1896. «Կովկասեան կեանք». գեղարուեստական—գրականական ժողովածու, գրքոյկ I. Թիֆլիս, 1896.

Թէև ժողովածուի հրատարակիչ Շիօ Դաւիդօվ ոչ մի տեղ չէ բացատրում, թէ ինչ է եղել իր նպատակը, ձեռնարկելով այդ ժողովածուի հրատարակութեան, բայց որքան կարելի է եզրակացնել վերնագրից, նրա նպատակն եղել է մի գաղափար տալ ռուս ընթերցող հասարակութեան Կովկասի գեղարուեստական գրականութեան և առհասարակ կովկասեան կեանքի մասին։ Պէտք է ասել սակայն, որ նրա այդ առաջին փորձը բաւական անաջող է դուրս եկել։

Ժողովածուի մէջ զետեղված թէ պատկերները և նկարները, թէ բելլէտրիստիական ինքնուրոյն և թարգմանական վէպիկները ու պատմուածքները, թէ «Гуино» վերնագրով թատրոնական տեսարանը կախէթի կեանքից և թէ մի երկու պատմական ազգագրական ակնարկները, դժուար թէ կարողանան որ և է ճիշդ գաղափար և հասկացողութիւն տալ կովկասեան գեղարուեստական կեանքի և բելլէտրիստիական գրականութեան մասին։ Բացի դրանից ժողովածուի մէջ չը կայ սիստէմ և յօդուածների դասաւորութիւնը միանգամայն պատահական է։

Հ. Ա.

ՆԱՄԱԿ ՍՈՒՐԱՄԻՑ

Օգոստոսի 22 ին

Սուրամը, ինչպէս ամարանոց, տարուց տարի կերպարանափոխվում է։ Տարիներ առաջ ամարանոց եկող մի քանի ընտանիքներ դժուարութեամբ էին կարողանում յարմար բնակարաններ գտնել, իսկ այժմ հարիւրաւոր ընտանիքներ հեշտութեամբ տեղաւորվում, նոյն իսկ կահկարասիքով բնակարաններ են վարձում։ Առողջարար օդն ու ջուրը մի կողմից, երկաթուղային հաղորդակցութեան յարմարութիւնները միւս կողմից տարուց տարի աւելի ու աւելի մարդիկ են գրաւում։ Այստեղ ամարանոց են գալիս գլխաւորապէս Թիֆլիսից և Բաթումից, կան և ընտանիքներ Բագուից։ Կեանքը համեմատաբար էժան է, պարզ ու հասարակ։ 3—4 սենեակից բաղկացած միջակ բնակարանը անհրաժեշտ կարասիքներով ողջ ամառվայ համար տրվում է 50—70 րուբլիով. կան և ամեն տեսակ աւելի ու պակաս յարմարութիւններով բնակարաններ։—Առանձին զուարճարաններ, ճշմարիտ է, չը կան այստեղ, այդ պատճառով էլ շատ «վայելչասէրներ» տրտնջում են, թէ «տաղտկալի է» այստեղի կեանքը և այլն։ Շրջակայ հիանալի զբօսավայրերը, սքանչելի բնութիւնը այդպիսիներին շատ քիչ են գրաւում, դրանց ճաշակը հակված է աւելի դէպի ապականված մթնոլորտը, չքեղ ռեստօրանների ու կլուբների զեղխ կեանքը... Սուրամը ռեստօրաններ, կլուբներ չունի. ունի միայն «պարկ» կոչված մի զբօսավայր, որտեղ շաբաթը երկու անգամ նուագում է երաժշտական խումբ։

Երկրորդ տարին է, որ այստեղ բացվել է գրադարան-ընթերցարան. ստացվում են՝ «Новости», «Петербургская Жизнь», Թիֆլիսի ռուսաց լրագիրները, վրացերէն մի քանի լրագիրներ։ Հայերէն ոչ մի լրագիր չէ ստացվում։ Այս դէպքը, երևի թիւրիմացաբար, հայերի կողմից տրտունջի նիւթ է դարձել. ոմանք ենթադրում են, թէ այդ արված է «ազգասիրաբար», որովհետև գրադարան-ընթերցարանի վարչութիւնը կազմված է վրացիներից... Պէտք է ցաւելով յիշել, որ այստեղ ևս նկատելի է խիստ չըկամութիւն տեղական հայերի ու վրացիների մէջ։

Այստեղ են ամարանոց գալիս նաև ինկերները. գիւղից դուրս դրանց համար շինած է յատուկ շինութիւն բոլոր յարմարութիւններով։ Երկրորդ տարին է, որ այստեղ են ամառն անցկացնում կովկասեան I, II, III և IV դրուժինաները, մօտ 800 զինուորներով։ Ինչպէս ասում են, տասն տարի շարունակ այստեղ պիտի գան ամառները։ Զինուորների բանակատեղը գտնվում է Միխայլօվօ կայարանի և Սուրամի միջև վարելահողերում։

Այստեղի հայերը սաստիկ վրդովված են մի հայ քահանայի դեմ և անվայել վարմունքներից։ Այդ քահանան տեղացի չէ. որտեղացի է ը գիտենք, միայն «տէր Կոստէ» ընդհանուր անունն է կրում։ Եկեղեցու այդ պաշտօնեան, որ պատկառելի հասակ ունի, անվայել կեանք է վարում այստեղ. Նրա անպատկառ վերաբերմունքը դէպի կանայք, նրա լիրբ սրախօսութիւնները, նրա գռեհիկ հայհոյանքները այնպիսի համբաւ են ստացել, որ ծանօթ-անծանօթ զզվում, երես է դարձնում նրանից։ Իր անվայել վարմունքի համար, այդ հոգևորականը տան տիրոջ հետ ծեծի է բռնվել և հազիւ դուրս պրծել, միրուքն ազատել անողոք ձեռքերից։ Աւելի խայտառակ դէպք տեղի ունեցաւ մի 10 օր առաջ։ Անպատկառ քահանան թղթախաղի ժամանակ ամենախայտառակ յանցանքի մէջ է բռնվում։ Ներկայ եղող և խաղին և մասնակցող թէ վրացիներ և՛ թէ հայեր վրդովված

Ցիմիրեազևի ղեկավարութեամբ, շինել է տուել մի ջերմանոց (теплица) փորձնական բոյսերի համար, որտեղ ցուցահանդէսի ժամանակ դիտողութիւններ են լինում բոյսերի կեանքը և սննդառութիւնը ուսումնասիրելու համար, ցոյց տալով այդ դիտողութիւնների գործնական նշանակութիւնը գիւղատնտեսութեան համար։

Տ ա ւ ա ր ա գ ի տ ո ւ թ ե ա ն և առհասարակ ընտանի կենդանիների բաժինը բաւականին հարուստ է, էկսպօնենտների թւում կան տեղական հիմնարկութիւններ, գիւղատնտեսական ընկերութիւններ, դպրոցներ, գործարաններ և զանազան մասնաւոր անձինք։ Կաթնատնտեսութեան պաւիլիօնի երկար ու ձիգ պատշգամբում վաճառ են հանված կաթ, կումիս, կեֆիր և ուրիշ կաթնային արտադրութիւններ։ Պաւիլիօնի մի կողմում ձեր աչքի առաջ պատրաստում են իւղ և պանիր, սեպարատոր կոչված գործիքով ամենայն դիւրութեամբ ջոկում են թանձր կաթը նօսր կաթից և կաթի վրա զանազան փորձեր անում։ Պաւիլիօնի կենտրոնում դասաւորված են ընտանի կենդանիների արտադրութիւնները—ամեն տեսակի բուրդ, մազ, խոզի մազ և այլն. մեղուաբուծութեան վերաբերեալ իրեր, օրինակ, զանազան տիպի և տեսակի փեթակներ, մեղր, մեղրամոմ և մեղրամոմից զանազան շինուածքներ։ Կան և ուսումնական հետազօտութիւններ տաւարագիտութեան վերաբերեալ, օրինակ քարտէզներ, աղիւսակներ, զանազան պրէպարատներ, գործիքներ և այլն։ Թռչնաբանութեան բաժինը և չերամապահութեան վերաբերեալ իրերը գտնվում են առանձին-առանձին պաւիլիօններում։

Մի առանձին թեթև և գեղեցիկ պաւիլիօնի դահլիճում զարսած կան զանազան տեսակի ծառեր և թփեր, իսկ անկիւններում թարմ մրգեր, պտուղներ և բանջարանոցի բոյսեր, այլ և այդ պտուղներից և մրգերից պատրաստած գինիներ, քաղցրաւենիք, կօնֆէկտներ և այլն։ Այդ խմբի 44 էկսպօնենտների մեծամասնութիւնը Ղրիմցին է (22) և կովկասցի (15)։ Աւելի խիստ զարգանում է այստեղ խաղողի այգեգործութիւնը, որը կազմում է հարաւային Ռուսաստանի և Կովկասի գիւղատնտեսութեան ամենագլխաւոր ճիւղերից մէկը։ Խաղողի այգիները բռնած ունեն Կովկասում մօտ 120.000 դեսեատին տեղ, Ղրիմում 8000 դեսեատին, Բէսարաբիայում 70,000 դեսեատին, Դօնի վրա 2,500 դեսեատին և այլն։

Ոչ պակաս ուշադրութեան արժանի է ձ ը կ ն ո ր ս ո ւ թ ի ւ ն ը, ժողովրդական արդիւնագործութեան այդ նշանաւոր ճիւղը, որը կէս միլիօնի չափ ձկնորս ժողովրդին ոչ միայն ապրուստի միջոց է տալիս և կողմնակի պարապմունք մի քանի միլիօն գիւղացիներին, այլ և տալիս է առողջարար և էժանագին ուտելիք։ Ցայտնի է, որ եւրոպական Ռուսաստանում ձըկան որսը հասնում է մօտաւորապէս 68 միլիօն պուդի. նոյնպէս և գազանորսութիւնը, որ կենտրոնացած է պետութեան սահմաններում և գլխաւորապէս արևելա-հիւսիսային և հարաւարևելեան նահանգներում, մեծ նշանակութիւն ունի բնակիչների համար, որովհետև գլխաւորապէս դա է նրանց ապրուստի միակ աղբիւրը։ Այդ բաժինը՝ անտառագիտութեան բաժնի հետ միասին, գտնվում է մէկ շինութեան մէջ։ Այստեղ ցոյց հանած կենդանի օրինակներով, չուչելներով, նկարներով, մասամբ գործիքներով և մօդելներով (նաւակներ, նաւեր) այցելուը պարզ կերպով ծանօթանում է այդ արդիւնագործութեան բոլոր հանգամանքների հետ և որսորդութեան բազմատեսակ եղանակների հետ։ Բացի դրանից, այստեղ ցոյց են հանված ձկնորսութեան բոլոր արտադրութիւնները—խաւիար, վեազիգա, սոսինձ, ձկան իւղ, ձուկն՝ աղի դրած, չորացրած, ծխի տուած և այլն, այլ ևս մօդէլներ և նկարներ այն տեսակ շինութիւնների, որտեղ ձուկը չորացնում են կամ ծխի են տալիս. զանազան տեսակ քարտէզներ, աղիւսակներ, ձկնորսութեան առևտրի վիճակագրութեան վերաբերեալ դիագրամմաներ և ձկնորսութեան վերաբերեալ գիտնական աշխատութիւններ։

Ձկնորսութեան պաւիլիօնի կէս մասը բռնած ունի ա ն տ ա ռ ա յ ի ն բ ա ժ ի ն ը։ Առաջին դահլիճում ցոյց են հանած անտառային դպրոցների շինութիւնների պլաններ, ուսումնական պիտոյքներ, ծրագիրներ, գիտնական աշխատութիւններ և անտառային տնտեսութեան վերաբերեալ պարբերական հրատարակութիւններ։ Մի և նոյն դահլիճում զետեղված են այնպիսի էկսպօնատներ, որոնք ռուսաց անտառների աշխարհագրութեանը և վիճակագրութեանն են վերաբերում, այն է՝ քարտէզներ, պլաններ, աղիւսակներ և դիագրամմաներ։ Ցոյց դրած աղիւսակներից և հաշիւներից երևում է, որ Ռուսաստանում անտառները ահագին տարածութիւն են բռնում, տարածութիւն՝ որ Ֆրանսիայի և Գերմանիայի ամբողջ մակերևոյթից, միասին առած $1\frac{1}{2}$ անգամ մեծ է։ Անտառների պահպանութեան և լաւացնելու համար գործ դրած աշխատութիւնները ցոյց են հանված մի առանձին դահլիճում։ Այստեղ դուք տեսնում էք անտառային վնասակար միջատների բազմաթիւ ժողովածուներ և անտառի վրա վնասակար ազդեցութիւնների դէմ կռուելու բոլոր եղանակները և միջոցները։

Գիւղատնտեսութիւնը ցուցահանդէսում, իր բոլոր ստորաբաժիններով, այնքան հարուստ է և այնքան բազմազան, որ դրան մանրամասն նկարագրելու համար հարկաւոր է ահագին ժամանակ, և ահագին տեղ։ Բայց որովհետև «Մշակի» սուղ էջերը այդ թոյլ չեն տալիս, ուստի բաւականանում ենք այդքանով։

Թղթակից

յարձակվում են ծեծելու, սակայն «ի պատիւ կոչման» կողմնակի մարդիկ միջամտում և ըսպառնացող վտանգի առաջն առնում են։ Այս անպատիւ դէպքի առիթով 90 բառից բաղկացած երկու հեռագիր է կազմված վրացիների և հայերի բազմաթիւ ստորագրութիւններով. այդ հեռագիրներից մէկը ուղղված է կաթողիկոսին, միւսը՝ պրօկուրօրին, սակայն զանազան պատճառներով դեռ ձգձգում են այդ հեռագիրների ուղարկելը։

Ն. Գաւթեան

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻ ԳԱՒԱՌԻՑ

Բանանց, օգոստոսի 20-ին

1888 թւին Բանանց գիւղում կատարվում է մի պսակ. 14 տարեկան օրիորդ Թ. պսակում են նոյն գիւղացի մի երիտասարդի հետ, որը մինչև այդ ժամանակ, երկար տարիներ, բացակայ է լինում գիւղից։ Ըստ նախնի սովորութեան, մինչև պսակի օրը՝ հարսնացուն ու փեսացուն իրար երես չեն տեսնում։ Ծնողները նշանակում են, «տէրը» օրհնում է նշանը. հասնում է պսակի օրը, զոյգը «զուռնա-զաւալի» յետևից ընկած գնում է եկեղեցի ու պսակվում։ Շուտով պարզվում է, որ երիտասարդ ամուսինները իրար հետ ապրել չեն կարող։ Բայց չը նայած դրան, «անխօս-անլեզու» հարսին հասկացնում են, որ այդպէս է գրված նրա ճակատին. նա պէտք է ընդ միշտ հաշտվի իր դրութեան հետ ու մինչև գերեզման հլու-հնազանդ՝ տանի ամուսնութեան լուծը։ Նա առժամանակ հաշտվում է իր դրութեան հետ։ Անցնում է ամբողջ չորս տարի. սակայն ամուսնութիւնը դարձեալ մնում է անբնական պայմանների մէջ։ Անխօս հարսի լեզուն վերջապէս բացվում է. նա բողոքում է, հասկացնում է իր մերձաւորներին, որ այլ ևս անկարող է տանել իր լուծը, որ նրան մնում է կամ մահ, կամ ազատութիւն ներկայ պայմաններից։ Նրա ծնողները, երկիւղ կրելով, որ մի գուցէ երիտասարդ կինը մի կորստաբեր քայլ անի, տանում են նրան կրկին իրանց մօտ։ Սկսվում է գործ։ Երկու կողմերից էլ գնում են բողոքներ հոգևոր իշխանութեան. փոխադարձ մեղադրանքներին վերջ չը կայ։ Երկար ու ձիգ գրագրութիւններից յետոյ վերջապէս նշանակվում է քննութիւն, սակայն վերջինս մնում է առանց որոշ հետևանքների։ Գործը քնում է խոր քնով. ամուսինների անորոշ դրութիւնը դրանից յետոյ էլ շարունակվում է ամբողջ չորս տարի։ Քննիչները գործի վրա նայում են բուն ձևական տեսակէտից. ով է մեղաւոր, ով է արդար, չէ պարզվում։ Անվերջ ձևականութիւններն ու իշխանութեան անտարբերութիւնը քաօսական դրութեան մէջ են գցում գործը, որը մինչև օրս էլ մնում է այդպէս։ Վերջապէս գիւղի երիտասարդների մէջ գտնվում է մէկը, որը միանգամից կտրում է Գորդեան հանգոյցը. նա ձեռք է բերում տիկին Թ.-ի համակրութիւնը ու մի գիշեր, օգոստոսի 11-ին, սպառազինված խմբով գնում է լեռները, ուր ապրելիս է լինում Թ. իր խաչնարած ծնողների մօտ, ու փախցնում է նրան այնտեղից։ Սիրահարված զոյգը գիշերը գալիս է գիւղը, ուր մինչև օրս էլ նրանք ապրում են՝ ընդհանուր հալածանքի ու ատելութեան առարկայ դարձած։ Նրանք այժմ հալածվում են, որովհետև նահապետական կեանքն ու պապական սովորութիւնները և աւանդութիւնները, գիւղացիների կարծիքով, պղծում են, հարամում են իրանց ապօրինի կենակցութեամբ։ Աջ ու ձախ լսվում է գիւղացիներից. «Անիծվեն նրանք, մեր չէն տունը նրանք կը քանդեն. էդ մի վատ օրինակ է, մեր տղէքն ու աղջկէքը կը փչանան, մեր հայոց սուրբ հաւատը կուրանան ու կը թուրքանան. պէտք ա նրանց մի ճար, մի իլլաջ արած…» Գիւղացիները, մեծամասնութեամբ, մանաւանդ կանայք, այնքան գրգռված են, որ եթէ նրանց մնայ խեղճ սիրահարվածների համար «մի ճար ու իլլաջ» անելը, հաւանական է, որ շատ ողբալի հետևանքներ կունենայ սիրահարների համար։ Ուստի շատ ցանկալի է, որ հոգևոր իշխանութիւնը, որին արդէն պաշտօնապէս յայտնված է այդ տարօրինակ եղելութիւնը, օր առաջ մի որոշ, դրական վճիռ կայացնի, և վերջ տայ այդ գործին։

Ս. Տ.-Աւ.

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ

Օգոստոսի 20-ին

Մեր քաղաքը արժանանում է ինքնավարութեան բարիքներին. սեպտեմբեր ամսին պէտք է կայանայ ձայնաւորների ընտրութիւն։ Սակայն հետաքրքիր է իմանալ՝ գիտէ՞ արդեօք ալէքսանդրօպօլցին, թէ ինչ է նշանակում քաղաքային ձայնաւոր և ինչ պարտք է դնելու իր ընտրեալի վրա։ Տարիներից ի վեր քաղաքային փողերը, այս կամ այն պատճառով, մտել են զանազան քաղաքագլուխների գրպանները և այն տասնեակ հազարները, որոնք պէտք է գործադրվէին մեր քաղաքի մաքրութեան, հասարակական շինութիւնների և նոյն իսկ լուսաւորութեան ու կրթութեան համար, բաժին են եղել մի քանի անկուշտ մարդկանց, որոնք զրկելով քաղաքը իր օրինաւոր եկամուտներից, թողել են նրան անմխիթար դրութեան մէջ։

Թող ընթերցողը մի րոպէ երևակայէ, թէ ինչ դրութեան մէջ է ՝տարեկան տասնեակ հազարներ եկամուտ ունեցող Ալէքսանդրօպօլ քաղաքը. նրա փողոցները այս րօպէիս ծածկված են կէս արշինից աւելի փոշիով, որը համարեա ամեն օր փչող քամիների պատճառով ծածկում է ամբողջ քաղաքը, անտանելի դարձնելով երթևեկութիւնը և շնչառութիւնը։ Անձրևներից յետոյ մեր փողոցների ցեխի խորութիւնը մէկ արշինից աւելի է լինում, և լճացած ջրերը, նոյն իսկ առաջնակարգ փողոցների վրա՝ մի երկու օր մնալով, առաջ են բերում գարշահոտութիւն։ Քաղաքի միջից անցնող առուի երկու եզրների վրա թափված անմաքրութիւնները ապականում են շրջակայ օդը։ Քաղաքը, իր բազմամարդութեան համեմատ, չունի կարգին այգիներ, զբօսավայրեր։ Նա չէ ձեռնարկել ոչ մի առաջադիմական և կրթական գործի. չունի իր գրադարանը, չունի իր հիւանդանոցը, չունի մի օրինաւոր բժիշկ, որ այնքան անհրաժեշտ է մեր ստորին և միջին դասակարգերի համար։ Այս և սրանց նման հարիւրաւոր անհրաժեշտ կարիքներ մինչև այսօր թողնվել են երեսի վրա, և այժմ, ինտելիգենտ ալէքսանդրօպօլցին այս բոլոր չարիքների վերացումը սպասում է քաղաքային ինքնավարութիւնից։

Մեզ առ այժմ դժուար է գուշակել, թէ մեր քաղաքացիները ինչ աշխոյժով և եռանդով պէտք է նուիրվեն ընդհանուրի բարօրութեան վերաբերեալ գործին, բայց մինչև այսօր ծաւալ ստացած խօսակցութիւնն ու գործը՝ իրականութիւնը շատ անմխիթար կերպով է պատկերացնում մեզ։ Եթէ մէկ կողմից մի քանի փքուն անձնաւորութիւններ, իրանց խանութների և գրասենեակների անկիւններում նստած՝ տաք-տաք վիճում և իրար ընտրում են ձայնաւորներ և մինչև իսկ քաղաքագլխի պաշտօնակատար, միւս կողմից մեծամասնութիւնը, ձեռքը շարժելով բացականչում է՝ «իմ ինչ գործն է, ջանում, ում կուզեն թող ընտրեն»։ Որքան արհամարհելի է առաջինների արարքը, այնքան դատապարտելի է վերջինների բռնած դիրքը։

Հասարակութիւնը իրաւունք ունի ամեն մի անհատի վրա որոշ պարտականութիւններ դնելու, բայց ամեն մի անհատի կողմից համեստութիւն է հարկաւոր, որ իր ուժերը լաւ չափելուց յետոյ միայն դուրս գայ ասպարէզ։ Եւ, ուղիղ, ովքեր են մեր ապագայ ընտրելիները, նրանցից ո՞ր մէկն է մինչև այսօր գործել յօգուտ ընդհանուրի շահերի, ո՞ր մէկն է զոհել իր մասնաւոր օգուտը ընդհանուրի օգտին, աշխատել է նրա բարօրութեան համար, ձայն է բարձրացրել նրա իրաւունքների համար. նրանցից ո՞ր մէկն է իր առատաձեռն և անձնուէր օրինակով հասարակութեան ուշադրութեանն արժանացել։ Մեր այս հարցերին ալէքսանդրօպօլցիները կը կարողանան պատասխանել։ Իսկ մեզ մնում է խորհուրդ տալ մեր այն դիպլօմաւոր և անդիպլօմ աղաներին, որոնք իրանց շահերով հասարակութեան արիւնն են քամում, հեռու մնան ինքնավարութեան չաղ պաշտօնների յաւակնութիւնից։ Այդպէս են պահանջում իրանց անձնական սահմանափակ ընդունակութիւնները, այդպէս են պահանջում ընդհանրութեան շահերը։

Պ. Մ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Օգոստոսի 29-ին, հինգշաբթի, ի յիշատակ հանգուցեալ Ալէքսանդր Նիկօլաեվիչ և Ալէքսանդր Ալէքսանդրօվիչ կայսրների անուանակոչութեան, Սիօնի մայր եկեղեցում հանդիսաւոր պատարագ մատուցվեց և ապա հոգեհանգիստ կատարվեց։ Հոգեհանգստին ներկայ էին՝ Կովկասի կառավարչապետի պաշտօնակատար իշխան Ամիլախվարի, գեներալներ, քաղաքային և հասարակական դասակարգային ներկայացուցիչներ և բազմաթիւ աղօթողներ։

—

«Մշակի» այս համարը բաղկացած է թերթ ու կէսից։

—

Ռուսաց արտաքին գործերի մինիստր իշխան Լօբանօվ-Րօստօվսկու մահից յետոյ, արտասահմանեան մամուլը սաստիկ կերպով զբաղված է այն հարցով, թէ ով կը լինի նրա յաջորդը և թէ արդեօք պետութեան արտաքին քաղաքականութիւնը կը կրէ որ և է փոփոխութիւն։ Այդ մասին լինում են շատ ենթադրութիւններ. գերմանական մամուլը ցանկութիւն է յայտնում, որ արտաքին գործերի մինիստր նշանակվի կոմս Շուվալօվ. անգլիական լրագիրները կարծում են, որ կը նշանակվի Ստաալ, ռուսաց այժմեան դեսպանը Լօնդօնում, իսկ ֆրանսիական լրագիրները յոյս ունեն, որ մինիստր կը նշանակվի կամ բարօն Մօրէնհայմ, կամ Նէլիդօվ։ Բացի այդ անձերից, կայ և Շիշկին, արտաքին գործերի մինիստրութեան այժմեան կառավարիչը։ Եթէ ճիշդ է, որ Պարիզում հրատարակվող «Nord» լրագիրը ռուսաց արտաքին գործերի մինիստրութեան կիսապաշտօնական օրգանն է, այն ժամանակ պէտք է կարծել, որ արտաքին քաղաքականութեան մէջ դժուար թէ որ և է փոփոխութիւն լինի։ Ահա ինչ է ասում այդ լրագիրը։ «Ռուսաստանի ամենաականաւոր քաղաքական գործիչներից մէկի, արտաքին գործերի մինիստրի յանկարծական մահը, թէև զրկում է կայսրին և հայրենիքը մի նշանաւոր ծառայից, բայց չէ կարող որ և է փոփոխութիւն առաջ բերել ռուսաց քաղաքականութեան մէջ։ Որպէս զի զանազան լուրեր չը տարածվեն արտասահմանեան մամուլի մէջ նրա մահվան առիթով, մենք հարկաւոր ենք համարում յայտնել, որ ամբողջ քաղաքականութիւնը, թէ արտաքին և թէ ներքին, ուղղութիւն է ստանում և ներշնչվում է Թագաւոր Կայսրից, ուստի և մինիստրի մահը, որքան էլ այդ մինիստրը նշանաւոր լինի, չէ կարող փոփոխութիւն առաջ բերել այն բանի մէջ, որը բացարձակապէս կախված է Թագաւորի կամքից»։

—

Ստացանք Նիկողայոս Տիգրանեանցի մշակած և նոտագրած արևելեան երաժշտութեան վերաբերեալ երեք տետր, որոնք պարունակում են հետևեալ գործերը։ Առաջին տետրի մէջ են երեք հայկական կլոր պարեր՝ «Ֆինջան», «Ֆաթէն կի տամ» և «Թարսպար». երկրորդ տետրի մէջ՝ «Երևանի տրինգի», «Ուզունդարա» և «Դօյդօյ». երրորդի մէջ՝ «Տուն արի» և «Վերվեր»։ Այդ գործերը յարմարեցրած են դաշնամուրի վրա ածելու համար։ Իւրաքանչիւր տետրը արժէ 50 կոպ.։ Հրատարակութիւնը կատարված է Պետերբուրգում։ Մենք առիթ ենք ունեցել «Մշակի» մէջ խօսելու համակրելի երաժշտի գործունէութեան մասին։ Իր ներկայ աշխատութիւններով նա հնարաւորութիւն է տալիս մի կողմից մեր ընտանիքներին ունենալ նոտագրած հայկական պարեր և երգեր, միւս կողմից ծանօթացնել եւրօպացիներին մեր երաժշտութեան հետ։

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ եկող տարվանից սեմինարիաների ընթացաւարտները կարող են մտնել համալսարանները, եթէ միայն արգելք չը լինի հոգևոր վարչութեան կողմից։

—

Բաթում քաղաքը միջնորդում էր՝ արական կլասիկական գիմնազիա բանալու մասին։ Այժմ «Черн. Вѣстн.» լրագիրը հաղորդում է, որ այդ միջնորդութիւնը մերժվեց, որովհետև Բաթումի քաղաքային վարչութիւնը շատ աննշան գումար էր առաջարկում Բաթումի գիմնազիան պահելու համար։

—

Անցեալ յուլիս ամսին Լագօդէխում եկած կարկուտից, ինչպէս երևում է, վնասվել են ծխախոտի մօտ 140 պլանտացիաներ։ Վնասը հասնում է 30,000 րուբլու։

—

«Нов. Обозр.» լրագիրը լսել է, որ մի խումբ անձինք, որոնց թւում գտնվում են և մանկավարժներ, դիտաւորութիւն ունեն խնդրել պատշաճաւոր իշխանութիւնից, որպէս զի իրանց տրվի նախկին արքունական թատրոնի շինութիւնը՝ ամառային և ձմեռային մանկական այգի շինելու այնտեղ, ուր մանուկների համար կը կազմվեն ամեն տեսակ զուարճութիւններ և զբօսանքներ։

—

«Одесскія Новости»-ի մէջ կարդում ենք. «Երէկ, օգոստոսի 23-ին, Օդեսա հասաւ անգլիական շոգենաւ «Դուրօ», որ իր հետ բերեց 43 հոգի հայեր, որոնք փախել են Կ. Պօլսի կատաղած թիւրք ամբոխի հալածանքից։ Այդ թշուառներին ազատել է շոգենաւի նաւապետը, որը, ռուսաց հիւպատոսի համաձայնութեամբ, ուղարկել է նրանց Օդէսա»։

—

Օգոստոսի 21-ին կովկասեան զինուորական-նահանգական դատարանը քննեց մի շատ հետաքրքիր գործ։ Մեղադրվում էր ռոտմիստր Վլադիմիր Կոպիտկին այն բանի մէջ, որ նա 1894 թւի ապրիլի 12-ին, Շուշու գաւառի Ջանախչի գիւղում, իր ստորադրեալ հինգ զինուորների օգնութեամբ, ենթարկել էր նոյն գիւղի բնակիչ Ամբատ-բէկ Մադաթօվին ծեծի, ռոզգու միջոցով։ Կոպիտկին հրամայել էր զինուորներին կապել Մադաթօվին, պառկեցնել գետնի վրա, դնել նրա ոտների և վզի վրա հաստ փայտեր, որոնց ծայրերին նստել էին զինուորները և յետոյ ռոզգով ծեծել նրան։ Մադաթօվի դատը պաշտպանում էր երդուեալ հաւատարմատար Սպէնդիարեան, իսկ մեղադրվածին պաշտպանում էր երդուեալ հաւատարմատար Տուրկեվիչ։ Այստեղ պարզվեց, թէ ինչպէս ինտելիգենտ և բարձր ուսում ստացած մարդը կարող է երբեմն հասնել այնպիսի անբարոյական աշխարհայեացքի, ինչպիսին արտայայտեց փաստաբան Տուրկեվիչ։ Վերջինս աշխատելով արդարացնել իր կլիէնտին, յայտնեց դատարանում այն միտքը, թէ Կոպիտկինի վարմունքը չէ կարելի դատապարտելի համարել, որովհետև Մադաթօվ վիրաւորած լինելով խօսքով Կոպիտկինին և հասկացողութիւն չունենալով պատւի վիրաւորանքի և մենամարտութեան մասին, Կոպիտկին չէր կարող նրան մենամարտութեան հրաւիրել, ուստի իբրև միակ միջոց սրբելու իրանից հասցրած վիրաւորանքը, մնում էր դիմել ռոզգուն։ Ի հարկէ, դատարանը չը համաձայնվեց պատւի վերականգնման մասին պ. փաստաբանի ունեցած այդ տարօրինակ գաղափարի հետ և դատապարտեց ռոտմիստր Կոպիտկինին հետևեալ պատժին. արձակել ծառայութիւնից և բանտարկել 2 ամիս 20 օր։

—

Մենք արդէն հաղորդեցինք, որ Մօսկվայի հնագիտական ընկերութեան անդամ Իվանօվսկի ճանապարհորդում է մեր երկրում՝ հնագիտական խուզարկութիւններ կատարելու համար։ Այժմ, Շուշուց, օգոստոսի 22-ից հեռագրում են մայրաքաղաքի լրագիրներին, որ Իվանօվսկի, բանալով Գանձակի նահանգում բազմաթիւ հին գերեզմաններ և կուրգաններ, հաւաքել է նախաքրիստոնէական շրջանին, գլխաւորապէս բրօնզային շրջանին վերաբերեալ բազմաթիւ առարկաներ և կազմել է մի ճոխ հաւաքածու։

—

ԲԱԹՈՒՄԻՑ մեզ գրում են օգոստոսի 27-ից. «Անցեալ օր, ռուսաց ընկերութեան շոգենաւով 260 ընտանիք գաղթականներ են եկել Թիւրքիայից, իսկ երէկ, «Պակէ» ընկերութեան «Անատօլ» շոգենաւով—240 ընտանիք։ Նրանք գլխաւորապէս Տրապիզօնից, Սամսօնից, Կերասօնից և մասամբ էլ Կ. Պօլսից են գալիս։ Ինչպէս պատմում են, Տրապիզօնում համարեա հայ չէ մնացել։ Գաղթելու գլխաւոր պատճառն այն է, որ նոր անկարգութիւնների երկիւղ կայ»։

—

ԴՈՒԲԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Օգոստոսի 17-ին քաղաքային այգու ամառային կլուբում տեղիս թուրք սիրողների մի խումբ ներկայացրեց թուրքերէն լեզուով «Мусье Жорданъ» անունով պիէսը։ Խաղը ընդհանրապէս լաւ անցաւ. դերակատարները բարեխղճութեամբ էին սովորել իրանց դերերը։ Թատրօնը կատարելապէս լի էր.

մուտքը հարիւր րուբլուց անց է. օգուտը նշանակված է կասումովի գրադարանի համար: Հասարակութեան մէջ երևում էին հայ և ռուս ինտէլիգէնցիային պատկանող մարդիկ. մինչև անգամ մի հայ ինտէլիգէնտ կին յօժարվեց թէյ ծախել:»

—

ՍՏԱՒՐՕՊՕԼԻՑ մեզ գրում են. «Երէկ, օգոստոսի 25-ին, հասարակական կլուբի դահլիճում կայացաւ կարա-Մուրզայի համերգը: Խումբը բաղկացած էր մօտ 60 հոգի երկու սեռի անձինքներից, չը հաշված աշակերտներին և աշակերտուհիներին: Կօնցերտը անցաւ շատ աջող: Սօլոներից լաւ էին պ. Սուզանաճեանը և օր. Բէկ-Գիւլեանը: Խմբի անդամները նուիրեցին Կարա-Մուրզային մի թանգագին ընծայ. հասարակութեան ոգևորութիւնը տրտասովոր էր: Դահլիճը լի էր»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Կ. Պօլսից «New-Iork-Herald» լրագրին հաղորդում են, որ այժմ կատարելապէս պարզված է այն վերին աստիճանի ցաւալի փաստը, որ Թիւրքաց մայրաքաղաքում տեղի ունեցած խռովութիւնները սիստեմատիկաբար պատրաստել էին յեղափոխականները, որոնք իրանց կեանքը վտանգի դնելով գործում էին առաջուց նախապատրաստած ծրագրով: Պարզվեց նոյնպէս և այն հանգամանքը, որ հրացանաձգութիւնը, ռումբեր գցելը, Ստամբուլում և Ղալաթիայում կոտորածը նպատակ ունէին ոստիկանութեան և ժանդարմների ուշադրութիւնը հեռացնել մայրաքաղաքի ուրիշ կէտերից և, գլխաւորապէս, օսմանեան բանկից, որը չարամիտները կամենում էին տիրել: Զանազան կողմերից տեղեկութիւններ են ստացված, որ արիւնահեղ կռիւների ամենատաք ժամանակ դեսպանութիւնները շըրջաբերական ստացան, որ կրում էր նոր հայկական յեղափոխական կօմիտետի կնիքը և մի քանի ստորագրութիւններ: Շրջաբերականը տեղեկացնում էր դեսպանութիւններին, թէ հայերը երկու օր կը մնան բանկում և այդ ժամանակվայ ընթացքում կը պահանջեն պետութիւնների միջամտութիւնը Հայաստանի գործերը կարգադրելու համար: Շրջաբերականի մէջ, ի միջի այլոց, ասված էր, թէ հայերի համբերութիւնը հատել է, և որ բանկում բուն դրած հայերը օդը կը թռցնեն նրան, եթէ այնտեղ կը մտնեն թիւրքերը: Օսմանեան բանկը մտան, ճիշդ տեղեկութիւնների համաձայն, 36 մարդ:

—

«New-Iork-Herald» լրագրի թղթակիցը հեռագրում է, որ հարուստ հայերը, նախապէս տեղեկացած լինելով հայ յեղափոխականների դիտաւորութեան մասին՝ ընդհանուր կոտորած առաջ բերել, հեռացան Կ. Պօլսից: Կ. Պօլսի արիւնահեղ օրերի զոհերի թիւը դեռ ևս ճիշդ չէ որոշված: Լրագիրների տեղեկութիւնները այդ բանի մասին տարբերվում են: «Րէյտէրի գործակալութիւնը» սպանված և վիրաւորված հայերի թիւը մի քանի հազար է հաշւում, «Central News»—1500, «Berl. Tageblatt»—2000 բ., իսկ «New-Iork Herald»—5,4000. Ինչ վերաբերում է մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչների գործունէութեան եղանակին, «Temps» լրագրին հաղորդում են, թէ հէնց որ Տէրապիա լուր հասաւ Կ. Պօլսում ծագած խառնակութիւնների մասին, անգլիական հաւատարմատարը խսկոյն ուղարկեց դեսպանութեան երկրորդ քարտուղարին՝ տեղեկութիւններ հաւաքելու գործերի դրութեան մասին: Իմանալով թէ բանը ինչումն է, նա անյապաղ հեռագրեց արտաքին գործերի մինիստր Տէվֆիկ-փաշային, թէ անցքերը շատ ծանր բնաւորութիւն ունեն և կարգը վերականգնելու համար անհրաժեշտ են ամենակտրական միջոցներ Թիւրքաց կառավարութեան կողմից: Մի և նոյն ժամանակ անգլիական դեսպանատան հաւատարմատարը հրաման տուեց անգլիական «Dryad» զինուորական նաւին լողալ դէպի Ոսկեղջիւր:

—

Արտասահմանեան լրագիրները լի են Կ. Պօլսի արիւնահեղ խառնակութիւններին վերաբերեալ մանրամասնութիւններով: Օրինակ, «Times» լրագրի Կ. Պօլսի թղթակիցը հաղորդում է, որ նոր կազմակերպված հայ հայրենասիրական դաշնակցութիւնը, որի գլխաւոր ղեկավարը և անդամների մեծամասնութիւնը Վան քաղաքի հայերն են, Թիւրքաց բարձրաստիճան պաշտօնեաներին և մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչներին անցեալ շաբաթ ներկայացրեց մի մանրամասն գրութիւն, որի մէջ Թիւրքաց հայերի դրութիւնը նկարագրված էր ամենամռայլ գոյներով: Գրութեան մէջ, ի միջի այլոց, ասված էր, թէ հայերը վերջին ծայր յուսահատութեան են հասել, և որ ապագայ թշուառութիւնների առաջն առնելու համար, անհրաժեշտ է անյապաղ իրագործել հայ ժողովրդին խոստացված բարենորոգումները: Իր միջնորդութեանը ոյժ տալու համար, հայկական գաղտնի դաշնակցութիւնը պատրաստեց մի վայրենի, անմիտ ցոյց: Ցոյց անողների ծրագրում կար՝ դինամիտ դնել օսմանեան բանկի ներքնայարկերում, ապա ներս մըտնել բանկը դինամիտային ռումբերով և յայտնել, թէ բանկը իր դրամագլուխներով օդը կը թռցնվի, եթէ սուլթանի կառավարութիւնը անյապաղ պարտաւորութիւն չի յանձն առնի՝ գոհացում տալ, առանց որ և է յետաձգումների, հայերի պահանջներին: Ցոյցի գլխաւոր ղեկավար Կարապետ Կարա անունով մէկի խօսքերով, որը ցոյցին մասնակցող ուրիշ անձերի հետ միասին Մալտա ուղարկվեց անգլիական և ֆրանսիական պահականաւերի դրօշակի տակ, նոյնպէս և այլ մի քանի տեղեկութիւնների համեմատ,—հայկական կօմիտետը մտադրութիւն ունէր ռումբեր գցել քաղաքի զանազան մասերում, որպէս զի այդ կերպ կարողանայ ընդհանուր սարսափ առաջ բերել, բայց այդ մտադրութիւնը յայտնի չէ թէ ինչու ի կատար չածվեց: Ինչ վերաբերում է թիւրքերի վրիժառութեանը, որին զոհ գնացին շատ անմեղ հայեր, այդ բանի առիթով արտասահմանեան մամուլի մէջ այն կարծիքն է կազմված, թէ թիւրքերի կատաղութիւնը ոչ թէ րօպէական բանկման հետևանք էր, այլ վաղուց ի վեր բորբոքված ատելութեան, որը բարեյաջող դէպքի էր սպասում երևան գալու համար:

—

Կ. Պօլսից ստացված վերջին տեղեկութիւններից երևում է, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը ամեն միջոցներ ձեռք առաւ՝ արգելելու համար արիւնահեղ խառնակութիւնների կրկնութիւնը և Կ. Պօլսում այժմ աւելի հանգստութիւն է տիրում, որը «Temps» լրագրի Կ. Պօլսի թղթակցի խօսքով, պէտք է ամբողջապէս վերագրել դեսպանների եռանդուն միջամտութեանը: Մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչները անմիջապէս դիմեցին սուլթանին գրաւոր առաջարկութիւններով, որոնց մէջ բացատրեցին նրան, թէ հայերի կոտորածներին պէտք է վերջ տալ ինչպէս և լինի, հակառակ դէպքում, Եւրոպայի հասարակական կարծիքը կարող է պատասխանատուութիւնը գցել բարձրագիր անձանց վրա, որ կարող է Թիւրքիայի համար չափազանց անհաճոյ հետևանքներ ունենալ: Այդ անմիջական դիմումը սուլթանին իր ներգործութիւնն ունեցաւ: Զինուորական և ծովային մինիստրութիւնները, ինչպէս հաղորդում են «Հաւասի գործակալութեան», հրամաններ արձակեցին, կարգադրելով ճնշել խառնակութիւնները ամենաեռանդուն կերպով:

—

Ֆրանսիական «Temps» լրագիրը, խօսելով Կ. Պօլսի խառնակութիւնների մասին, ասում է. «Մի ինչ որ անհասկանալի բան տեղի ունեցաւ Կ. Պօլսում, որի մասին ոչ մի որոշում չէ կարելի անել: Ինչ որ դեռ կարելի է եզրակացնել Թիւրքաց մայրաքաղաքի հանգստութիւնը վրդովեցնող այդ ցաւալի դէպքերից, այն է, որ մի ինչ որ տեղում գոյութիւն ունի մի, գուցէ և մի քանի կուսակցութիւն, որ իրան նպատակ է դըրել արգելք լինել Բ. Դրան և մեծ պետութիւնների, ինչպէս և Բ. Դրան և նրա բազմացեղ հպատակների մէջ համաձայնութիւն կայանալուն: Շատ նշաններին նայելով, օսմանեան կայսրութիւնը այլ ևս անզօր է իր սեփական ոյժերով զսպել իր հպատակ ոչ-մահմեդական ազգերը, իսկ միւս կողմից, նոյն իսկ արևելեան հարցի խաղաղ լուծման հակառակորդների խոստովանութեան համաձայն, նա, օսմանեան կայսրութիւնը, պատրաստակամութիւն է ցոյց տալիս ձեռք բերել հաշտութիւն փաղիշահի և նրա հըպատակ ազգերի մէջ Եւրոպայի միջնորդութեան օգնութեամբ և մեծ պետութիւնների բարեացակամ երաշխաւորութեան հովանու տակ:»

—

Թիւրքիայի վերջին անցքերի առիթով «Berliner Tageblatt» լրագիրն ասում է. «Պետութիւնները, ըստ երևոյթին, դիտաւորութիւն ունեն այժմ կտրական կերպով գործել Թիւրքիայի վերաբերմամբ: Նշաններ կան, որոնցից երևում է, թէ Բ. Դրանը երևի պայման կառաջարկվի՝ կամ դադարել գոյութիւն ունենալուց որպէս պետութիւն, կամ խօսելով Գամբէտտայի բառերով՝ «Se soumettre on se dèmettre»: Մեզ հաղորդում են կատարելապէս հաստատ աղբիւրից, որ Թիւրքիայի վրա կը սկսի ճնշում գործ դնել ոչ թէ Ռուսաստանը կամ Աւստրիան, այլ Գերմանիան, այն մտքով, թէ Եւրոպայի այժմեան դրութեան ժամանակ չէ կարելի բաւականանալ Թիւրքիայի ներկայացրած երաշխաւորութիւններով:»

—

«Nord» լրագրում տպված է. «Գերմանական լրագիրները կրկին խօսեցին մի ինչ որ առանձին համաձայնութեան մասին, որ կայացել է իբր թէ Ռուսաստանի և կենտրոնական Եւրոպայի պետութիւններից մէկի հետ՝ արևելեան հարցը լուծելու համար:

«Մենք, սակայն, արդէն յայտնել ենք և կրկին ասում ենք, որ Ռուսաստանը դիտաւորութիւններ չունի առանձին համաձայնութիւն կայացնել ոչ ոքի հետ: Կատարեալ համաձայնութեան մէջ ապրելով Ֆրանսիայի հետ, Պետերբուրգի կառավարութիւնը կարող է, մասնաւոր համաձայնութիւն չը կայացնելով, քննել մնացած պետութիւնների հետ քաղաքական հարցեր:

«Ինչ որ վերաբերում է արևելեան հարցին, նա դեռ ևս միջազգային վճիռների հերթի վրա չէ, որովհետև դեռ ևս քննութեան ենթակայ չէ իր ամբողջ ծաւալով:»

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Մայրաքաղաքների լրագիրներում տպված)

—

Կ. Պօլիս, օգոստոսի 23-ին: Ընդհանուր հանգստութիւնը անկասկած սկսում է տիրել. առևտրական տների մեծ մասը բացվում են մինչև անգամ Ստամբուլում, բացի այն տներից, որոնց տէրերը հայեր են: Այսօր կէսօրից յետոյ զանազանակերպ լուրեր, օրինակ անգլիական էսկադրայի գալու մասին, մի փոքր յուզմունք առաջացրին, որի պատճառով բազմաթիւ մագազիններ և խանութներ կրկին փակվեցին: Իզմիդից մայրաքաղաք եկաւ րէդիֆների մի բատալիօն, Ադրիանօպօլից հասան երկու բատալիօններ: Օրվայ ընթացքում չօգենաւերը տեղափոխում էին հայերին Թիւրքաց բեռնակիր նաւերը. որտեղ են վերջինները գնում,—յայտնի չէ:

Կ. Պօլիս, 24 օգոստոսի: Բ. Դուռը երէկ ստացաւ երկու հաւաքական բերանացի յայտագրեր դեսպաններից: Առաջինում դեսպանները յայտնում են, թէ իրանք կարդացին Բ. Դրան տուած տեղեկութիւնը՝ նրա ձեռք առած միջոցների մասին՝ խառնակութիւնների առաջն առնելու համար, աւելացնելով՝ թէ կը սպասեն հետևանքներին և մի քանի նկատողութիւններ են անում հայերին հալածելու վերաբերմամբ եւրոպացիների տներում: Երկրորդ յայտագրի մէջ յայտնվում է արժանահաւատ տեղեկութիւնների և ապացոյցների վրա հիմնված ենթադրութիւն, որ հայերի մէջ տեղի ունեցած կոտորածը նախապատրաստած և առաջուց կազմակերպված էր:

Շարունակվում են հայերի ձերբակալութիւնները: Ոչինչ բանի մէջ չը կասկածված հայերին թոյլ է տրվում առանց անցագրային ձևականութիւնների դուրս գնալ Կ. Պօլսից: Արդէն գաղթականներով լի չորս չօգենաւեր ճանապարհ ընկան Աթէնք և ուրիշ տեղեր:

Անգլիական դեսպան Կէրրի այսօր վերադարձաւ այստեղ:

ՄԻ ՆՈՐ ԵՐԵՔՊԵՏԵԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

—

Այն բարեկամական յարաբերութիւնները, որոնք հաստատվել են վերջերս Աւստրիայի և Ռուսաստանի մէջ, ինչպէս և Գերմանիայի ցոյց տուած տրամադրութիւնը՝ աւելի ներգործական դեր խաղալու արևելեան հարցում, առիթ են տուել արտասահմանեան մամուլին կարծելու, որ Թիւրքիայի վերաբերմամբ կազմվել է մի նոր երեքպետեան համաձայնութիւն, որի նպատակը պէտք է լինի խաղաղ կերպով լուծել թիւրքական հարցը:

Այդ առիթով Բեռլինի «Kreuzzeitung» լրագիրը հետևեալն է ասում. «Աւստրօ-Ունգարիայի և Ռուսաստանի մերձեցումը առաջ է եկել մասամբ և նրանից, որ թէ Վիէննայում և թէ Պետերբուրգում կասկածում են, որ Կ. Պօլսի վերջին դէպքերի մէջ Անգլիան ծածուկ մասնակցութիւն ունի: Աւստրիայի ջանքերը ուղղված լինելով Թիւրքիայում տիրող այժմեան ճգնաժամը խաղաղ կերպով լուծելու նպատակին, գործի մէջ շահ ունեցող բոլոր ֆակտօրների միաբան աջակցութեամբ, համակրութիւն են գտել Ռուսաստանում, որը այդ ջանքերը գտնում է կատարելապէս համապատասխան իր գործին արևելքում: Որքան աւելի բացորոշ կերպով յայտնվում են Անգլիայի ցանկութիւնները՝ տեսնել Թիւրքիային արիւնաքամ եղած, այնքան աւելի համակրական պէտք է լինեն Ռուսաստանի համար բոլոր այն միջոցները, որոնք ձգտում են խաղաղ կերպով լուծել թիւրքական հարցը»:

Իսկ «Hambourger Correspondent» լրագիրը, որ, ինչպէս յայտնի է, շատ անգամ իր տեղեկութիւնները ստանում է արտաքին գործերի մինիստրութիւնից, հետևեալն է ասում Գերմանիայի քաղաքականութեան մասին.

«Գերմանիան պատրաստվում է աւելի սերտ կերպով միանալ Ռուսաստանի և Աւստրօ-Ունգարիայի հետ՝ արևելեան գործերում աւելի եռանդուն մասնակցութիւն ունենալու նպատակով, քան մինչև այսօր ունեցել է: Այն սկզբունքները, որ գերմանական կայսրը բացատրեց իր գահական ճառի մէջ 1895 թւին, թէ պէտք է աջակցել Բ. Դրան՝ Թիւրքիայում սովորական կարգը վերականգնելու համար, դըժբաղդաբար, այժմ անիրագործելի են համարվում: Ներկայումս մի պարզ համաձայնութիւն մեծ պետութիւնների մէջ չէ կարող բոլորովին իր նպատակին հասնել, ուստի հարկաւոր է մի ուրիշ միջոց որոնել՝ աւելի իրական միջամտութիւն գործելու, եթէ ոչ ընդհանուր խաղաղութեանը կարող է վտանգ սպառնալ»:

ՆԱՄԱԿ ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻՑ

—

Քօսթանցա, օգոստոսի 8-ին

Թուականէս մի քանի շաբաթ առաջ Վառնա գտնվելով՝ կուզենք մի քանի խօսք ասել Վառնայի ընթերցարանի և լսարանի մասին:

Գրեթէ երեք ամիս է ընթերցարանի բացվելը: Սակայն, անկեղծ խօսելով, շատ խեղճ վիճակի մէջ կը գտնվի: Ափսոս, որ տեղացի երիտասարդութիւնը չը գիտէր սոյնպիսի բարենպատակ հաստատութիւններու յարգը: Տեղացիներէ շատ քիչեր կան, որ կը յաճախեն ընթերցարան. ընդհանրապէս յաճախողները դրսեցիներ են: Հինգշաբթի օր մ'էր ընթերցարան գնացինք. մի քիչ կարդալէ վերջ՝ դիմեցինք հսկողին ու ընթերցարանի կանօնագրութիւնը խնդրեցինք. գիտէք ինչ պատասխանեց. «Տակաւին կանօնագրութիւն չունինք»: Զարմանալի բան. ընթերցարան հաստատած են առանց կանօնագրութեան:

Տեղացի հայերու մեծամասնութիւնը տակաւին թրքախօս է. երիտասարդութիւնը թէպէտև հայերէն գիտէ, բայց չը խօսիր. ասկէ կրնաք գուշակել, թէ որքան կը սիրեն իրենց ազգը:

Մի քանի խօսք ալ լսարանի մասին: Հարկաւ իմացած էք «Իրաւունք» թերթէ այդ լսարանի մասին: Առիթ ունեցայ կիրակի օր մը ներկայ գտնվիլ ժողովին: Նախ ատենադպիրը կարդաց նախորդ նստի արձանագրութիւնը, յետոյ ատենապետը յայտարարեց, թէ՝ նիստը բացված է: Օրվայ նիւթն էր, թէ՝ ինչպէս ազգ մը ուրիշ ազգի մը մէջ կրնայ ձուլվիլ: Խօսեցան մի քանի անձեր, որոնք պաշտպանեցին սա գաղափարը թէ՝ պէտք է մեր դպրոցները այնպիսի մի մեթօդով դասախօսվին, որ երբ աշակերտը հայ վարժարանէն ելնելով՝ օտար վարժարան երթայ ուսանելու՝ չը մոռանայ իր մայրենի լեզուն: Քուէից մեծամասնութեամբ ընդունվեցաւ սոյն որոշումը:

Ներկայ եղողների թիւը 40-ը կանցնէր, սակայն հազիւ 5 անձեր կային բուն վառնացիներ. թէ ինչու չեն մասնակցեր վառնացիները ընդհանրապէս այսպիսի մի բարենպատակ և օգտակար ձեռնարկներու, շատ զարմանալի է: Վառնայի երիտասարդութեան վրա լաւ գաղափար մը չը կարողացանք կազմել: Այս ընթացքով նոքա չեն կրնար առաջադիմել:

Մել. Շահ.

ՆԱՄԱԿ ԱՒՍՏՐԻԱՅԻՑ

—

Վիէննա, օգոստոսի 4/16-ին

Կոմ Կօլուխօվսքի, որ անցեալ տարի, կաբինէտներու միաբան գործակցութեան հռչակաւոր գաղափարը ունեցաւ, այժմ ևս Նոր, առաւել քրիստոնեաւէր ու խորին մի իղձա յղացեր էր.—պաշտպանել Կրետէն տէրութեանց նաւատորմով, որպէս զի «ապստամբներուն» Յունաստանէ և այլուր օգնութիւն չը հասնի: Դրանից անմիջապէս յետոյ տաճիկ կառավարութիւնը համաձայնութիւնը կը վերահաստատէ կղզւոյն մէջ... Մի պարոն, Հեգինակ «Հայաստան և Կրետէ» անունով գերմանբէն պրօշիւրի, որ քիչէն առա կը հրատարակուի, կըսէ, թէ այդ պաշտպանման գաղափարին բացարձակ պաշտպան էր միայն Գերմանիան: Աւելորդ էր այդ ըսելը: Տաճկական բոլոր շահուց պաշտպան ու ախոյեան էր արդէն գերմանական կայսրը: Միւս տէրութիւնք համակիր չէին այդ գաղափարին բնաւ: «Նօր»-ի մի յօդուածէն կերևի, որ Ռուսիա դէմ էր մինչև անգամ: Գաղիա, բեր հանրապետութիւն, նոյնպէս միայն ակամայ, եթէ երբէք կրնար մասնակցիլ ձեռնարկի մը, որուն նպատակն է իւր ազատութեան համար մարտնչող ժողովուրդ մը ձեռնակապ իւր ոխերիմ թշնամւոյն ստրկութեան յանձնել: Իտալիա դէմ էր, և միայն, եթէ բոլոր միւս տէրութիւնք պաշտպանել որոշէին՝ ստիպեալ կը միանար նոցա. այժմ, որ պաշտպանման գաղափարը վարը ինկաւ, ուրախութեամբ կաւետէ իտալական մամուլը այդ անյաջողութիւնը: Իսկ Անգլիայի ձեռնտուութիւնը. դա անկարելի էր, և մինչև անգամ պահպանողական և տաճկասէր լորտ Սօլզպիւրի տեսաւ, որ այդպիսի ձեռնարկի մը միանալը անդիմադրելի փոթորիկ մը պիտի յարուցանէր իւր դէմ, և ետ կեցաւ: Ինչ որ ալ լինին, սակայն, պատճառները, պէտք է այդ որոշումը շնորհաւորել:

Տէրութիւնք կուզէին Կրետէն պաշարել, զայն չղթայեալ, դիմադրելու անկարող, յանձնել տաճկին, á discretion: Անգլիա ի դերև հանեց այդ խորհուրդը: Աւստրիա յղացած էր զայն: Աւստրիա գրգռուած է այժմ ամենէն աւելի: Արտաքին քաղաքականութեան վրա գաղափար ու ազդեցութիւն չունեցող Վիէննայի թերթերը կը գոչեն. «ապերախտ Անգլիա»: Տեղական մամուլին կողմանէ նորութիւն են դոքա. իբր թէ Աւստրիա աջակցած լինի միշտ Անգլիոյ: Կոմս Կօլուխօվսկի ուզեց ապա առանց և հակառակ Անգլիոյ, Կրետէն պաշարել:

Անկասկած, եթէ Եւրոպան ցանկանար խաղաղութիւն վերահաստատել, բոլորովին ուրիշ միջոցներու կը դիմէր, քան թէ Կրետէն պաշարելու ամօթալի գաղափարը յղանալ, որ բացայայտ կընէ թէ Մետերնիքեան ոգին կենդանի է դեռ միշտ, մանաւանդ գերման երկրաց մէջ. մութ կաբինետներու, անձայն պալատներու մէջ օրուան լոյսը չը սիրէր Մետերնիք: Գերմանական լուրջ թերթ մը, «Ֆօսիշէ Ցայտունկ», կը գրէր մի քանի օր առաջ. «Պէտք է դադարեցնել արիւնհեղութիւնները, տաճիկ խումբերը Կրետէից հեռացնել, ծովեզերեայ քաղաքները տէրութեանց ծովային զօրօքը գրաւել, յետոյ կարելի է կղզեցւոց պահանջմանց վրա վիճաբանել: Մեծ տէրութեանց յայտնի պիտի լինի, որ Կրետէն այսուհետև տաճկաց վստահիլ անկարելի է: Այն տէրութիւնք որք հալածեալ քրիստոնէից պաշտպանութիւնը ձեռքերնին առին, հետևրնին ունին քաղաքակիրթ աշխարհի համակրութիւնը: Յոյն կառավարութիւնը չը կրնար այլ ևս, առանց իր գոյութիւնը վտանգելու, ժողովրդեան շարժումը զսպել:» Միակ միջոցը դա է, արդարև, և 1860-ին Լիբանանու մէջ յաջողութեամբ գործադրուած: Բայց Կրետէի գոնէ կէս-անկախութիւնը ըսել է այդ, ուրեմն տաճկին աննպաստ:—Ուրեմն ինչպէս հաճի զորան Գերմանիա: «Հայրենիքը կը կանչէ զիս», ըսեր է կայսր Վիլհելմ մի քանի օր առաջ յանկարծուստ իր հիւսիսային ճամբորդութենէ վերադառնալով: Այո, իր բարեկամը կը կանչէ զինքը.—Կրետէ կրակի մէջ է:

Այս ծածուկ, խորամանկ, մթին քաղաքականութիւնը նողկանք ու տխրութիւն կը բերէ. բայց դուրս ելնելով կաբինէտներու խղդիչ մթնոլորդէն, կը գտնենք մաքուր, առողջ օդ և յաւիտենական գարունը: Ժողովուրդը չէ փոխուած. կերթայ միշտ յառաջ: Որպէս 1824-ին և 1868 ին, այժմ ալ կամաւորներ կը գրուին Իտալիա, Կրետացւոց օգնութեան երթալու: Այդ իմանալով հազարներով մարդիկ Աթէնք՝ կերթան Անգլիոյ և Իտալիոյ դեսպանատան առաջ երախտագիտական ցոյցեր կատարելու: Տխուր այս օրերուն մէջ միակ մխիթարականը այսպիսի երևոյթներն են, որք ցոյց կը տան թէ մարդկային գաղափարք թէև մոխրի տակ, այլ միշտ վառ ու կենդանի են: Ժողովուրդը—հոն է ապագան:

Լևոն Արամ

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անգլիական պատմական «English Historical Review» ամսագրի յուլիսի համարում տպագրված է մի յօդուած թիւրքերի ծագման մասին: Իսկ «English Illustrated Magasine» հանդէսում զետեղված է Ֆրեզերի յօդուածը Թիւրքիայի սուլթանի մասին:

* * *

Նշանաւոր ճանապարհորդ Նանսէն, որ նորերս վերադարձաւ իր ճանապարհորդութիւնից, պէտք է շուտով երկրորդ անգամ պսակվի իր կնոջ հետ: Դէպի հիւսիս ճանապարհվելուց առաջ, Նանսէն ապահարզան տուեց իր կնոջ, որպէս զի նա կարողանայ մարդու գնալ, եթէ ինքը կորչի հիւսիսային սառնամանիքներում: Այժմ Նանսէն, անվնաս վերադառնալով, նորից պսակվում է իր կնոջ հետ, որին ապահարզան էր տուել: Երջանիկ ամուսնութիւն:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 28 օգոստոսի: «Русскій Инвалидъ» լրագրում տպված է. «Անհիմն լուրերի տարածման առաջն առնելու համար, բացատրվում է, որ Բարձրագոյն հրամանը օգոստոսի 1-ից՝ 35-դ դրագունեան բէլգորոդեան գնդի մի քանի օֆիցէրներին հասարակ զինուորներ դարձնելու մասին, տեղի ունեցաւ այն պատճառով, որ այդ օֆիցէրները, հակառակ գոյութիւն ունեցող կանոնների, թոյլ տուեցին իրանց ստիպել զինուորներին՝ ապօրէն գործողութիւններ կատարել Պոդօլի նահանգի Մէժբուժի տեղի բնակիչների դէմ վրէժխնդրութիւնից:

ՕՐԷՆԲՈՒՐԳ, 28 օգոստոսի: Օգոստոսի 27-ին, առաւօտեան, հասաւ այստեղ ֆինանսների մինիստրը:

ԽԱՐԿՕՎ, 28 օգոստոսի: Առաւօտեան 4 ժամին, օգոստոսի 27-ին, սպանված է վաճառական Նօվիկօվի ընտանիքը, որ բաղկացած էր 5 անդամից: Կողոպտումից յետոյ, հրդեհվեց Նօվիկօվի տունը: Հրդեհը հանգցրած է: Կասկածվում է Նօվիկօվի անհետացած բանւորը:

ԿԻԼ, 28 օգոստոսի: Թագաւորը և պրինց Հէնրիխ գնացին տեսնելու պրինցի ախտան և $5^1/_4$ ժամին վերադարձան ամրոցը: Նոցա Մեծութիւնների անցնելու ժամանակ ամեն տեղից լսվում են անվերջանալի «ուռաների» աղաղակներ: Ճաշից յետոյ, Թագաւորին և Թագուհուն ներկայացան հրամանատարները: Երեկոյեան 7 ժամին Նոցա Մեծութիւնները, Մեծ իշխանուհի Օլգա Նիկօլաեվնայի հետ միասին, «Полярная звѣзда» նաւով ճանապարհ ընկան Կօպէնհագէն:

ԿԻԼ, 28 օգոստոսի: Դանիական «Եօխան Սիմ» նաւը խորտակվեց Վիլհէլմ կայսրի ջրանցքում: Ջրանցքը փակված է, մինչև նոր կարգադրութիւններ կը լինեն:

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ, 28 օգոստոսի: Րիօ-դէ Ժանէյրօից հաղորդում են, որ նախկին արտաքին գործերի մինիստր Կարվալիօին սպանեց կայարանում մի պատգամաւոր՝ Մօրաս նախագահի ներկայութեամբ:

ՍԱՐԱՊՈՒԼ, 28 օգոստոսի: Օգոստոսի 26-ին, երեկոյեան, քաղաքում սարսափելի փոթորիկ սկսվեց, որին հետևից անձրև, չը պատճառելով, սակայն, ծանր վնասներ քաղաքին:

ԿԵԱԽՏԱ, 28 օգոստոսի: Հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրը օգոստոսի 27-ին անցաւ դէպի Ներչինսկ:

ԿԻԼ, 27 օգոստոսի: Պրինց Հէնրիխ իր ամուսնու հետ և պրինց Վալդէմար «Полярная звѣзда» նաւի վրա հրաժեշտ տուին Նոցա Մեծութիւններին և գնացին «Հօհէնցօլէրն» նաւով, որտեղից հետևում էին կայսերական նաւի հեռանալուն: Կայսերական նաւի ճանապարհ ընկնելու վայրկենին, գերմանական պատերազմական նաւերից թնդանօթաձգութիւն եղաւ: «Полярная звѣзда» նաւի վրա երաժիշտների խումբը ածում էր պրուսական ազգային օրհներգը: Անցնելով «Հօհէնցօլէրն» նաւի մօտից, կայսերական նաւը ողջունեց թնդանօթաձգութեամբ: Բոլոր նաւերից լսվեց որոտալից «ուրա»:

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՕՐՕԴ, 28 օգոստոսի: Պարսկական մրգերը, որ չէին վաճառվում, վերջին օրերս սպառվեցին: Նուշի գինը պուդին 20 կ. աւելացաւ. շաքարի առևտուրը, շնորհիւ նրա սակաւութեան, կենդանացաւ. Նրա գինը սեպտեմբերին բաւական բարձր կը լինի: Մանրածախով շաքարը շարունակվում է շատ լաւ վաճառվել:

ԿՕՊԷՆՀԱԳԷՆ, 28 օգոստոսի: Նոցա Մեծութիւնները ժամանեցին «Полярная звѣзда» նաւով $11^1/_2$ ժամին: Դէպի նաւահանգիստը տանող սանդուղքի վրա, Թագաւորին և Թագուհուն դիմաւորեցին թագաւորը, թագուհին, թագաժառանգը, նրա ամուսինը, Ուէլսի իշխանուհին և ուրիշ Օգոստափառ անձինք, բացի Մարիա Ֆէօդորօվնա կայսրուհուց: Ռուսաց ազգային օրհներգի ուղեկցութեամբ Նոցա Մեծութիւնները և Նոցա բարձրութիւնները գնացին զլխաւոր փողոցներով դէպի Բէրնստորֆ ամրոցը: Առաջին կառքում նստած էին Կայսերական և թագաւորական Մեծութիւնները: Փողոցները գեղեցիկ զարդարված են և լի են ժողովրդով: Ընդունելութիւնը հիանալի է: $1^1/_2$ ժամին կօրտէժը հասաւ ամրոց, ուր Կայսերական Զոյգին դիմաւորեց Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդօրօվնա: 2 ժամին տեղի ունեցաւ ընտանեկան ճաշ: 7 ժամին սըրվեց ճաշ, որին հրաւիրված էին թագաժառանգը իր ընտանիքով և ռուսաց դեսպան կոմս Մուրավիէվ:

Նոցա Մեծութիւնների այստեղ մնալը ընտանեկան բնաւորութիւն կունենայ. մեծ հանդէսներ մտադրութիւն չը կայ տալ: Ուրբաթ կը գայ յանաց թագաւորը:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 29 օգոստոսի: Հիւպատոսների ուղարկած զեկուցումների համեմատ, չը նայելով մահմետականների բողոքներին Կանդիայում և ուրիշ քաղաքներում, Կրետէ կղզու խաղաղացումը, թիւրքերի արած զիջումների հիման վրա, ապահովված է համարվում, որովհետև խաղաղութեան պահանջը ընդհանուր է:

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ

Օգոստոսի 27-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ. .	93 ր.	80 կ.	
Բերլինի վրա 100 մարկ — . .	45 »	75 »	
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ — . .	37 »	20 »	
Ոսկի — — արժէ . .	7 »	50 »	
Մաքսային կուպօններ — . .	149 »	— »	
Բօրսային դիսկօնտ — . .	$5^1/_4$ »	$7^0/_0$ »	
$4^0/_0$ պետական րէնտա	$99^1/_4$ »	— »	
Ներքին $5^0/_0$ առաջին փոխառութ.	283 »	— »	
— — երկրորդ —	250 »	— »	
$5^0/_0$ գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	211 »	— »	
$5^0/_0$ պետական երկաթուղ. րէնտա	101 »	— »	
$4^0/_0$ ներքին փոխառութեան . . .	99	— »	
$4^1/_2{}^0/_0$ գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	$100^5/_8$ »	— »	
Ազն. կալ. Պետ. բանկի խաղարկութ.	— »	—	
$4^1/_2{}^0/_0$ վկայակ. գիւղ. հող. բանկի	$100^5/_8$ »	—	
Փոխ. կրեդիտ. ընկեր. Մոսկ. .	— »	— »	
Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտ ընկերութեան օբլիգացիաներ.	102 »	—	
Մոսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ.	$101^3/_4$ »	— »	
Օդէսայի — —	$100^1/_2$ »	— »	
Թիֆլիսի — —	$98^7/_8$ »	— »	
Թիֆլիսի կալ. բանկի $6^0/_0$ — . .	— »	— »	
$5^0/_0$ — — — . .	— »	— »	
Քութայիսի — $6^0/_0$ — . .	— »	— »	
$5^0/_0$ — — — . .	— »	— »	

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

—

ԵԱԼՏԱ. Խաչատուր Ցակոբեան. Ձեզ ուղարկված են ձեր խնդրած գրքերը: Դիմեցէք պօստին: Եթէ չէք ստացել, բարեհաճեցէք յետ ստանալ ձեր ուղարկած 1 ր. 40 կօպէկ, փոխանակ անդադար նամակներ գրելու մեզ:

ԲԱԹՈՒՄ. Շ. Եթէ պ. Արամ Էրտիվիլեան մինչև այժմ «Մշակ» է ստանում, այդ այն պատճառով, որ մենք նրան հաշւել ենք մաս-մաս վճարող բաժանորդների թւում: Տարրական բարեխղճութիւնը պահանջում է, որ այն բաժանորդը, որի ժամանակը լրացել է և սխալմամբ նրան շարունակում են լրագիր ուղարկել, յայտարարի այդ մասին խմբագրութեան, փոխանակ շարունակելու ձրի լրագիր ստանալ:

ԼՕՆԴՕՆ. ***. Շատ ցաւում ենք, որ անկարող ենք տպագրել ձեր գեղեցիկ թղթակցութիւնները: Ձեր գրուածքների լոյս չը տեսնելը մեծ կորուստ է մեր ընթերցողների համար:

ՇՈՒՇԻ. Մ. Պատուականեան. Ձեր յայտարարութիւնը կը բռնի ամբողջ մի երես: «Մշակի» յայտարարութեան մի երեսը արժէ 40 րուբլի: Ուրեմն, եթէ կամենաք տպագրել, պէտք է ուղարկէք 40 րուբլի:

Կ. ՊՕԼԻՍ. Պ-ի: Ձեր հետաքրքրական թղթակցութիւնը անկարող ենք տպագրել:

ՍԼԱՎԵԱՆՍԿ. Ա. Աղասեանց. Հաղորդեցէք, թէ հաշւապահութեան ինչ գիրք էք ուզում, ինչ լեզւով և ում հեղինակութիւն:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԴՊՐՈՑ ԵՒ ՊԱՆՍԻՕՆ
ՏԷՐ-ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ
Երեխաների ընդունելութիւնը օգոստոսի 28-ից, պարապմունքները սեպտեմբերի 5-ից: Սադօվայա փողոց, 46: 2—10

ՌՈՒԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ
ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, սիֆիլիս և վեներական հիւանդութիւններ:
Դ. Գ. ՋԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.
Կին-բժիշկ ԴՈՒՆԱՅԵՎԱ-ԲՈՒԴԵՆԿՕ—10—11 ժ. կանանց և երեխ. հ.
Ի. Ֆ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—12—1 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և կրծքի հ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ:
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին, երեխայոց և նեարդային հ. երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ:
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—5—6 ժ. երեքշ. հինգշ. և շաբաթ:
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—5—6 ժ. երկուշաբթի չորեքշաբթի և ուրբաթ:
Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—6—7 ժ. Սիֆիլիսի, մէզի և սեռական օրգանների հ. ներքին և մորթի հ.
Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ քիմիական և խոշորացուցական հետազօտութիւններ է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն:
Վճար 50 կ.: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

Հարկաւոր է «ՄՇԱԿ» լրագրի 1895 թւի հետևեալ համարները. №№ 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 44, 45, 46, 65, 71:
Ունեցողները թող բարեհաճեն ուղարկել հետևեալ հասցէով. ХАРКОВЪ. Студенту Ива ну Теръ-Микельянцу. Վճարը նոյն տեղից:
(№ 101) 1—3

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
ՁԷՅԹՈՒՆ
Տեղագրական, ազգագրական և վարչական տեսութիւն, Հ. Առաքելեանի
Արտատպած «Մշակ» լրագրից, մի քանի յաւելուածներով: Գինն է 20 կոպ.

ԿԷՕԼԷՐԵԱՆ
ԾԱՂԿԱՀՈՏ ՋՐԵՐ
բոլոր սիրած հոտերով, ծախվում է
ԱՄԵՆ ՏԵՂ, ԲՈԼՈՐ
Նշանաւոր առևտրականների մօտ:
(22) 2—3

ԿԱՐ ՈՒ ՁԵՒԻ ԿՈՒՐՍԵՐ
ձրի և էժանագին, աղքատ աղջիկների համար. Գրիբօէդօվսկայա փողոց, № 16: Մտնել ցանկացողներին խնդրում են դիմել նշանակած տեղը, Սօֆիա Խաչհակօվնա Դեմենտիեվային, օգոստոսի 28-ից, առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև մէկը: Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 9-ից:
Նոյն տեղը մի անձ, որ ունի գիմնազիայի վկայական, չափաւոր գնով տալիս է ռուսաց և հայոց լեզուի դասեր, նոյնպէս և ուրիշ առարկաների դասեր: (№ 98) 3—3

ԿԷՕԼԷՐԵԱՆ
ՀՈՏԱՒԷՏ ՋՈՒՐ
Ծախվում է ԱՄԵՆ ՏԵՂ, ԲՈԼՈՐ
Նշանաւոր առևտրականների մօտ:
(21) 2—3

ՄՕՍԿՎԱ ԵԿՈՂՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՐ
քաղաքի կենտրոնում, Բօլշայա Դմիտրօվկա (Большая Дмитровка) փողոցի վրա տրվում են
„ՎԵՐՍԱԼ“
Շքեղ կերպով կահաւորված ՀԱՄԱՐՆԵՐ: Բնակվողների համար կան ամեն տեսակ յարմարութիւններ՝ ՏԷԼԷՖՕՆ, ՎԱՆՆԱ. ստացվում են ՀԱՅՈՑ և ՌՈՒՍԱՑ լրագիրներ և այլն: ԳՆԵՐԸ ՉԱՓԱՒՈՐ ԵՆ:
16—20 (№ 62) Բ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆՑ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

Ե Ր Կ Ո Ւ Ս Ե Ռ Ի Ա Ն Ձ Ա Ն Ց Հ Ա Մ Ա Ր

ՏԱՍՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Առեւտրական կուրսերի նպատակն է՝ մասնագիտական առեւտրական կրթութիւն տալ երկու սեռի անձանց և պատրաստել գործնական ճանապարհով հմուտ հաշուապահներ։ Աւարտողները ստանում են ա տ ե ս տ ա տ ն ե ր։

Աւանդելի առարկայք սրանք են՝ 1) Առեւտրական Տնտեսութիւն, 2) Առեւտրական Թուաբանութիւն, 3) Հաշուապահութիւն (պարզ, կրկնակի և բանկային), 4) Թուաբանութիւն համրիչի վրա, 5) Առեւտրական Թղթակցութիւն, 6) Առեւտրական և մուրհակի կանոնադրութիւն և 7) Գեղագրութիւն, վատ ձեռքի ուղղելը։

Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 16-ից։ Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 2-ից, ամենայն օր, առաւօտեան 10-ից մինչև 11-ը, և երեկոյեան 4-ից մինչև 8 ժամը, կուրսեր հիմնողի բնակարանում, Սօլօլակում, Ալէքսանդր Փրիդոնովի տանը, № 9, Սերգիեվսկայա և Նազօրնայա փողոցների անկիւնում։ Ծրագիրը և կանոնները կարելի է ստանալ ձ ր ի ա պ է ս եղբ. Ծովիանօվների բանկային գրասենեակում և կուրսեր հիմնողի բնակարանում։ Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ, С. П. Мануэльянцу.

(և. շ.) № 73 16—25

„УРБЕНЪ“ 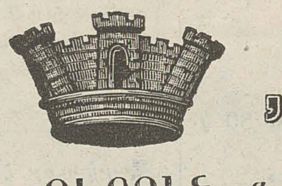 „L URBAINE“

կեանքի ապահովագրութեան ՈՒՐԲԷՆ ֆրանսիական ընկերութիւնը

ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԴՐՈՒԹԻՒՆ Ի ԴԷՊ ՄԱՀՎԱՆ՝ ՊՐԷՄԻԱՆԵՐԻ ՎՃԱՐՄԱՆ՝ ԵՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ԿԱՄ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱՆԸՆԴՈՒՆԱԿ ԼԻՆԵԼՈՒ ԴԷՊՔՈՒՄ ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԱԼՈՒՆ։

ՕՐԻՆԱԿ. 25 տարեկան անձը, որը այս տարիֆով ապահովագրվել է 10,000 րուբլով 25 տարի պրէմիա վճարելու պայմանով, պէտք է իւրաքանչիւր տարի մուծնի 25 տարի չարունակ 370 ր. 20 կոպ.։ Պրէմիա վճարելու ընթացքում հիւանդութեան դէպքում, ապահովագրվողը ազատվում է որոշ ժամանակում վճարելի գումարի մուծնելուց մինչև կատարելապէս առողջանալը և այդ գումարները յետոյ չեն պահանջվում։ Իսկ ապահովագրվողի մահվան դէպքում այդ ժամանակվայ ընթացքում 10,000 ր. դրամագլուխը անյապաղ վճարվում է։

Իսկ եթէ ապահովագրվողը 25 տարվայ ժամանակամիջոցը անցկացնի, այն ժամանակ ընկերութիւնը պարտաւոր է՝

1) տալ նրան ապահովագրված գումարի 5%, այսինքն 5,000 ր. առձեռն։

2) թողնել նրա մօտ բացի դրանից 10,000 րուբլու պօլիս մահվան դէպքում, որպէս կատարելապէս վճարված, և

3) թոյլ տալ նրան ապա մասնակցութեան իրաւունք ընկերութեան օգուտների մէջ, որը կը տայ ապահովագրվողին իւրաքանչիւրամեայ կենսաթոշակ։

ԳԼԽԱՒՈՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉՈՒԹԻՒՆԸ Անդրկովկասի և Անդրկասպիի համար՝ Պ Օ Լ Ա Կ և Ը Ն Կ. Թ ի ֆ լ ի ս, Սօլօլակ փող. № 7.

ԳԼԽԱՒՈՐ ՏԵՍՈՒՉ Բագրատ Գերասիմօվիչ Տ է ր - Մ ա թ է ւ ս օ վ։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՐԾԱԿԱԼ Ա. Ր. Վ է յ ս. ԹԻՖԼԻՍ—Գանօվսկայա 7, և Բագու, Օլգինսկայա, տ. Շագիդանօվի։

Տեղեկութիւնները և բրօշիւրները տալիս են ընկերութեան ագէնտները կայսրութեան բոլոր քաղաքներում։ (ամս. 10,25) 3—16

Քիմիա-կոսմետիկական լաբորատօրիա ՐԻՍ-ԳՈՒՏ-ՄԱՆ

ԲԷՐՏԱ-ՌԻՍԻ

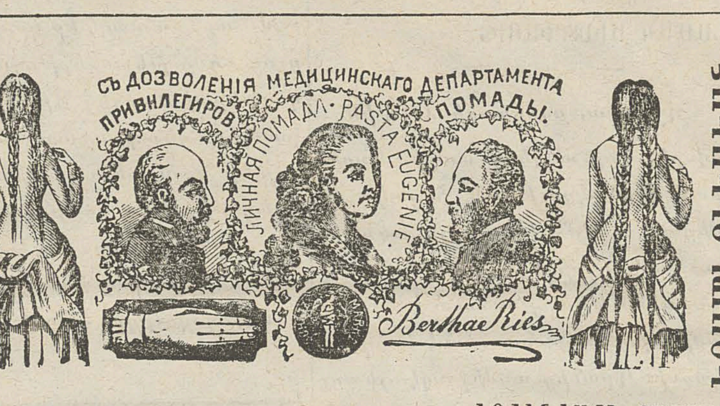

ԿՈՍՄԷՏԻԿԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

„ԲԷՐՏԱ-ՌԻՍ“

ԷՕԺԷՆԻԱՅԻ ՊԱՍՏԱ

երեսի մորթը կակղեցնելու համար պօմադ. ոչնչացնում է շուտով երեսի վրա եղած կարմիր բիծերը և մուները. այս միջոցը առաջ է բերում նաև երեսի թարմութիւն և գեղեցկութիւն։ Գինը 1 ր. 60 կ.

Elixir Mélange

Մազերը աճեցնելու և գլխի թեփը ոչնչացնելու հեղուկ։ Գինը 2 ր.

ԷՕԺԷՆԻ ՊՈՒԴՐԱ

սպիտակ, վարդագոյն և Րաշէլ (թուխ դէմք ունեցողների համար) նա ամուր կերպով պահպանվում է մորթու վրա և բոլորովին աննկատելի է աչքի համար, մորթուն տալիս է նոյնպէս խիստ կակղութիւն, առաձգութիւն և քնքշութիւն։ Գինը և 1 ր. 20 կ. 1 ր. 50 կ.

ԷՕԺԷՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ՆԵՐԿ

հեղուկ վիճակի մէջ այտերին և ականջներին տալիս է բոլորովին բնական, վարդային գոյն որ ոչ ցնդվում, ոչ ելէքտրական լոյսից չէ փչանում։ Գինը 1 ր. 50 կ.

ՄԻՐՏԱՅԻՆ ԲԱԼԶԱՄ

(պուդրա հեղուկ վիճակի մէջ), տալիս է երեսին, վզին, ձեռքերին քնքոյշ կակղութիւն և մարմարեանման մաքրութիւն։ Նա ոչնչացնում է արեւահարքը, մուները և մորթու վրա եղած ամեն մի անհարթութիւն և տգեղութիւն։ Գինը 1 ր. 75 կ.

ՔԻՆԱ-ԳԼԻՑԷՐԻՆԱՅԻՆ

գլխի պօմադ Պէրուանական բալզամով եփած՝ մազերը սնդացնելու, խտացնելու և աճեցնելու համար։ Գինը 2 ր.

ԽԽՈՒՆՋԱՅԻՆ ՊՕՄԱԴ

նրա գործածութիւնից յետոյ ձեռները ստանում են զարմանալի սպիտակութիւն և ճկունութիւն։ Գինը 1 ր. 30 կ.

ՈՒՆԴԱՐԱԿԱՆ ԷՍՍԷՆՑԻԱ

բեղերի համար (Րիս-Գուտման) տալիս է նրանց անմիջապէս հարկաւոր ձևը, ամրացնում է նրանց և նպաստում է նրանց արագ աճման։ Գինը 75 կ.

ՆԵՐԿԵՐ ՄԱԶԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

(Րիս-Գուտման), սև, շագանակագոյն և խարտեաշ։ Այդ ներկով ներկված մազերը պահպանում են իրանց գոյնը 6 շաբաթվայ ընթացքում։ Գինը 3 ր.

Ծախվում է բոլոր դեղարարական և կօսմէտիկական խանութներում։ Գ լ խ ա ւ ո ր պ ա հ ե ս տ ը՝ Բարձրագոյն հաստատված՝ դեղարարական ապրանքների կովկասեան ընկերութեան մէջ Թ ի ֆ լ ի ս և Բ ա գ ո ւ։ (№ 26) 17—50

ԿԱԿԱՕ ԲԼՕՕԿԷՐ

ՍՆՆԴԱՐԱՐ ԽՄԻՉՔ, արկղիկներում, 1/1, 1/2, 1/4 և 1/8 կիլօգրամ։ (GRAND PRIX) բարձրագոյն պարգև։ Անտվէրպէնի 1894 թւի համաշխարհային ցուցահանդիսում։

Գլխաւոր պահեստը՝ դեղարարական ապրանքների բարձրագոյն հաստատված կովկասեան ընկերութիւնը թիֆլիսում։ (№ 6) (և) 33—50

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

վաճառվում են հետևեալ հայերէն գրքերը Գինը

1) ԷՎ ԷԼԻՆԱ, Գրիգոր Արծրունու . . . . . 50 կոպ
2) ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԵՐԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆ, Գ. Արծրունու 20 „
3) ՄՏՔԻ ՄՇԱԿԸ, Խ. Մալումեանի. . . . . . 50 „
4) ՍԱՍՈՒՆ, Ա. Քալանթարի. . . . . . . 20 „

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ

ցՅ1-ն Օգոստոսի 1896

ՊԱՀԱՆՋՔ	Թիֆլիսում	Բաժիններում	Ընդամենը
1. Դրամարկղ (առձեռն թղթադրամ)	195,664—65	223,883—44	419,548—09
2. Ընթացիկ հաշիւ Պետական Բանկ. բաժնում	275,779—40	645,200 —	920,979—40
3. Զեղչ. (Disconto) մուրհ. երկու ստորագրութ	3,348,939—70	1,714,823—66	5,063,763—36
4. Զեղչ. մուրհ. մի ստոր. ապահ. տոկոս. թղթ	376,154—01	— —	376,154—01
5. Զեղչում տոկոսաբեր թղթ., կտրօն. և այլն	51,812—14	7,954—90	59,737—04
6. Փոխառութիւն գրաւականով՝			
ա) Պետութիւնից ապահ. տոկոսաբ. թղթերի.	1,436,046—24	654,326—13	2,090,372—37
բ) » ոչ ապահ. » »	292,022 —	103,750 —	395,772 —
գ) Ապրանքների	— —	818,415—36	818,415—36
դ) Ոսկու և արծաթի	— —	6,612—05	6,612—05
7. Բանկի պատկանեալ տոկոսաբեր թղթեր.	1,471,212—33	219,023—71	1,690,236—04
8. Ոսկի և արտասահմանի փոխանակագրեր.	244,172—81	134,458—89	378,631—70
9. Տոկոսաբեր թղթեր պահեստի դրամագլխի	— —	— —	— —
10. Թղթակիցներ՝			
ա) Նոցա հաշիւը (Loro)	9,484,188—29	— —	9,484,188—29
բ) Բանկի հաշիւը (Nostro)	18,418,630—72	— —	18,418,630—72
11. Բաժինների հաշիւը կենտր. վարչ. հետ	1,302,587—30	— —	1,302,587—30
Կենտրօնական վարչութեան հաշիւը բաժինների հետ	— —	933,368—29	933,368—29
12. Գնումն և վաճառ. արժեթղթ. ըստ յանձնար.	143,650 —	— —	143,650 —
13. Պայմանաժամն անցուցած փոխառութիւն.	29,528 —	29,890 —	59,418 —
14. Բողոքված մուրհակներ	18,625 —	1,197—82	19,822—82
15. Ընթացիկ ծախսեր	44,154—67	35,091—97	79,246—64
16. Կահկարասիք և սկզբնական ծախսեր	3,107—60	6,562—33	9,669—93
17. Յետ ստացուելիք ծախսեր	9,239—39	4,654—52	13,893—91
18. Անշարժ կալուածք	— —	50,777—82	50,777—82
Ր. Ա.	37,145,514—25	5,589,990—89	42,735,505—14

ՊԱՐՏՔ	Թիֆլիսում	Բաժիններում	Ընդամենը
1. Հիմնական դրամագլուխ (5000 բաժնետոմսեր, 200 րուբլ)	1,000,000	— —	1,544,000 —
2. Առաջին վճար բաժնետոմսերի 3-րդ չրջ.	500,000		
3. Երկրորդ » » » »	44,000		
4. Պահեստի դրամագլուխ	681,764 —	— —	681,764 —
5. Դրամագլուխ չիջուց. անշարժ կալուածքի.	— —	2,499—33	2,499—33
6. Դրամական աւանդներ՝			
ա) Պայմանաժամով	4,565,437—91	1,947,240 —	6,512,677—91
բ) ց'Պահանջ	302,380—57	143,149 —	445,529—57
գ) Ընթացիկ հաշուով հասարակ.	1,295,679—20	2,073,808—98	3,369,488—18
դ) » » պայմանաւոր.	— —	92,989—57	92,989—57
7. Թղթակիցներ՝			
ա) Նոցա հաշիւը (Loro)	9,343,790—20	— —	9,343,790—20
բ) Բանկի հաշիւը (Nostro)	18,152,280—39	— —	18,152,280—39
8. Բաժինների հաշիւը կենտ. վարչութ. հետ.	— —	1,092,465—90	1,092,465—90
Կենտրօն. վարչութ. հաշիւը բաժին. հետ.	937,184—64	— —	937,184—64
9. Բանկի բաժնետոմսերի անվճար կտրօնների բաշխը	5,096—06	— —	5,096—06
10. Չը վճարուած տոկոսներ, աւանդների, ընթացիկ հաշիւների և այլ գործողութեանց	106,029—93	72,144—44	178,174—37
11. Ստացուած տոկոսներ և յանձնարարականներ	151,886—74	96,319—26	248,206 —
12. Փոխանցիկ գումարներ	59,984—21	69,374—41	129,358—62
13. Արդիւնք 1895 թ.	—	—	—
Ր. Ա.	37,145,514—25	5,589,990—89	42,735,505—14

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 30 августа 1896 г.

Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.